Přítomnost

ROČNÍK I. V PRAZE, 8. ledna 1925. ČÍSLO 52.

Politika

Proč nejsem komunistou?

(Anketa.)

Dr. Jan Herben:

Nejsem komunistou, protože jsem realistou.

Ponejprv jsem něco zvěděl o komunismu v 80. letech minulého století. Krajan můj, vzdělaný kupec v Kobylím, František Bezděk mladší, nasbíral si dat a zpráv o některých komunistických osadách v Texasu do veliké knihy. Zemřel předčasně. Četl jsem zápisky jeho pozorně, když jsem si rovnal látku pro svá Pokolení. Komunism mne zajímal, protože mne zajímal Bezděk, jeden z episodních hrdinů mé knihy. Nemohl jsem poznat, zdali František Bezděk, oklamaný životem na slovácké dědině a na jižní Moravě vůbec, pomýšlel vystěhovati se do Texasu či zdali jen v roztouženém idealismu svém sbíral materiál, aby doma pomáhal uskutečnit jeho blaženost. Jeho povaze bylo to i ono podobno. Tenkrát jsem tedy poznal komunistická zřízení některých osad, kterým se dobře dařilo s počátku, po kterých však už za deset let nebylo památky.

V letech 80. jsem však poznával už také názory socialismu. Z knih i z obcování s tehdejšími předáky hnutí sociálně demokratického. Proto jsem přeložil také Komunistický manifest Marxův a Engelsův z roku 1848, nepočítaje drobnější články a informace o socialismu, jenž zachvacoval na př. italskou universitní inteligenci. Komunistický manifest ovšem mne neuchvátil, neboť ani jeho kletby, ani jeho proroctví se nesplnila po 50 letech.

A poněvadž jsem studoval historii, a Tomek právě v těch letech vypsal hnutí husitské a táborské s podrobnostmi četnějšími nežli Palacký, samozřejmě hleděl jsem nabýt poučení o komunismu bratrstva husitského na Táboře. Ne husité pražští, ale venkované na Táboře, když se zabrali do čtení Skutkův apoštolských, našli si v nich kapitolu 4. a 5., kdež četli:

»Toho pak množství věřících — v první obci křesťanské po Kristově smrti — bylo jedno srdce a jedna duše. Aniž kdo co z těch věcí, kteréž měl, svým vlastním býti pravil, ale měli všecky věci obecné... Žádný zajisté mezi nimi nebyl nuzný: nebo kteřížkoli měli pole neb domy, prodávajíce, přinášeli peníze, za kteréž prodávali a kladli před nohy apoštolské. I bylo to rozdělováno jednomu každému, jakž komu potřebí bylo... Muž pak nějaký, jménem Ananiáš s Zafirou, manželkou svou, prodal statek. A lstivě těch peněz ujal s vědomím manželky své a přinesa díl nějaký, položil k nohám apoštolským. I řekl Petr: Ananiáši, proč naplnil satan srdce tvé tak, abys lhal Duchu svatému a lstivě ujal peněz zato pole? Zdaliž nebylo tvé, kdybys je byl sobě nechal? A když bylo prodáno, v moci tvé bylo. I proč jsi tuto věc složil v srdci svém? Neselhal jsi lidem, ale Bohu. Tehdy uslyšav Ananiáš tato slova, padna, zdechl.« Právě tak zhynula náhlou smrtí Zafira, když selhala apoštolu Petrovi.

Toto místo bylo vzorem našim chrabrým Táborům pro komunism. V nově založeném městě měl být zaveden i nový řád sociální. Když všichni obyvatelé táborští byli sobě bratři a sestry, také všecky věci měly jim býti společné. Noví osadníci a noví příchozí na Tábor házeli jmění své do kádí postavených na náměstí táborském, kněží je vybírali a z toho jmění zapravovali společné potřeby i měšťanů i »bratří polem pracujících«. Tábor byl založen v březnu 1420 a sociální zákon jeho zněl: »Jakož na Táboře není nic mé a tvé, než všecko v obec mají, takéž všem všecko vždycky má v obec býti a nižádný nemá nic zvláště mieti; jinak ktož co má zvláště, ten hřeší smrtedlně.« Zákon politický pak pravil: »A všichni bratřími mezi sebou buďtež a žádný jinému nebuď podán«, což znamenalo zásadu rovnosti všech obyvatel. Měly přestati nejen daně a všeliká břemena, mělo přestati všechno dělení bratří na pány (šlechtu) a poddané; »synové boží šlapati budou po šijích králův a všechny říše pod nebem dány jim budou«.

V obojím směru milí Táboři se mýlili, zejména však s tím komunistickým zřízením. »Jak asi žasly táborské obce venkovské, — praví v. Bezold — když titéž bratři, kteří jim hlásali odstranění všech břemen, už na podzim 1420, když se blížila lhůta půlročních platů (16. října), s největší přísností vymáhali všecky splatné dávky, když slovem vyšlo na jevo, že obce změnily jen pány a od nynějška že budou dávati poplatky místo šlechtickým pánům (bývalým svým vrchnostem) zrovna tak bezohledné obci polní. A k tomu Táboři požadavky ještě zvýšili. Slyšme o tom výrok synody táborské: »Skoro všecky obce, které chtějí považovány býti za přívržence zákona božího, trýzní okolní lid způsobem docela nelidským, utlačují jej jako tyrani a pohané a shánějí platy, jež jmenují ‚holdy', bez rozdílu a bez milosrdenství a i u nejpravověrnějších, ačkoli část lidí oněch jest jejich víry, s nimi nebezpečím války se vydává a od strany nepřátelské současně trpí surové nakládání a loupení.' Jak se prováděla exekuce na váhavých, ukazuje výstražný list města Tábora, vydaný za příčinou nedoplatků za rok 1448...«

Jestliže se Táboři v komunismu mýlili, nebyli první od prvokřesťanského případu s Ananiášem a Zafirou. Kdykoli lid vášnivě bral do rukou bibli, kdykoli usiloval založit království boží už na zemi, pokaždé dal se strhnouti také k zavádění rovnosti lidí a ke komunismu majetkovému. Gnostikové i Valdenští pokusili se o komunism před Tábory. Také František z Asissi. A nezdar táborský nebyl výstrahou Janu Leydenskému v Německu.

Komunism dnešní vyvinul se jako učení rozumové z theorií socialistických, založených na vzdělání filosofickém a národně-hospodářském. Už tím má podklad slabší nežli náboženský, třebas socialism prohlášen byl za nové náboženství chudých a třebas má i to společné s křesťanstvím, že křesťanství i socialism stejně rozhodně zavrhují bohatství a nerovnost lidí. Rozdíl mezi nimi je pouze ten, že křesťan věří v pozvolné polepšení věřících, kdežto socialista je pesimistický a místo víry volá po zákonu, po státě a jeho donucovacích prostředcích.

Když se tedy křesťanský komunism nikde nepotkal s úspěchem, v čem je vada?

V tom, že křesťané dlouho špatně četli onu kapitolu 4. a 5. ve Skutcích apoštolských. Hned církevní otcové. »Bohatec je lupič! Je třeba, aby se zavedla jakási rovnost tím, že člověk člověku dá svůj příbytek. Bylo by lépe, aby všecky statky byly společné« (sv. Jan Zlatoústý). »Přepych je vždy výsledkem krádeže; nebyla-li spáchána nynějším vlastníkem, pak zajisté jeho předky« (sv. Jeronym). »Příroda zavedla pospolitost, násilí soukromé vlastnictví« (sv. Ambrož). »Po právu mělo by vše náležeti všem. Jenom křivda zavedla soukromé vlastnictví« (sv. Klement). Tak staré panstvo církevní rozumělo Skutkům apoštolským. Ze Skutků apoštolských je však zřejmo, že první obce křesťanské nebyly zřízeny komunisticky. Šlo o dobrovolnou dobročinnost. Ananiáš a Zafira nebyli zabiti proto, že porušili komunism, nýbrž proto, že lhali. Komunisticky smýšleli jen zbožní theoretikové, dnes bychom řekli, ideologové. Papežové byli muži prakse. Nechávali svaté obce mluvit, prohlašovali je za světce, sami však měli názory jiné. Oni si v soukromém majetku libovali. A čím více jej hromadili ve svých rukou, tím byli šťastnější. Zbudovali si dokonce samostatný papežský stát. Aby se však vlk nažral — odkázali komunism mnichům a klášterům. Jen klášter představuje v katolické církvi komunism, soukromou chudobu, nemajetnost. Jakýsi háček je ovšem v tom, že klášter sám může být bohatý, velmi bohatý, podobný někdy hotovému knížectví pozemskému. Oficiálním učením se komunism v církvi katolické nikdy nestal. Nic na tom nemění, že soukromé vlastnictví se opentluje výkladem, dle něhož křesťan je pouze správcem majetku.

Slouží ke cti husitským křesťanům, že se o komunism pokusili. Přetížili a přecenili však i oni přirozenost lidskou, když v něj věřili. A tedy moje poučení z dějin je nevěřit v komunismus. V očích vášnivých věrozvěstů komunismu dnešního vypadám nepochybně hodně šosácky, ale já si říkám, že něčemu se přece z historie učit musíme, když historie byla nazvána magistra vitae, učitelkou života. Aspoň takovým dokázaným skutečnostem jako je Tábor. Tábor nedovedl potlačit náboženstvím a modlitbami sobectví člověkovo, jako Veliká revoluce nedovedla vytrhnout náboženství a modlitby ze srdce lidí posvěcením kultu Rozumu, byť jej okrášlila právě nejdivočejšími církevními ceremoniemi.

Leč realista učí se nejen z dějin, nýbrž také ze zkušenosti. Zkušenost však nedodala mi větší víry v komunism než dějiny. Znám několik těch pokusů o komunism v době novější. Některé se drží, ale většina jich vždy se po čase rozpadává. A někdy pro malichernosti přímo komické, protože právě lidé bývají malicherní. Jakési sdružení pokusilo se o komunism blízko Prahy, u Roztok, ale nic jsem se nepodivil, když jsem slyšel, že se rozpadlo.

Utvořil jsem si tedy o komunismu poučení z dějin i ze zkušenosti takové: Komunism je možný jen při nepatrném sdružení lidí, vázaných k sobě láskou. Na př. je možný v rozvětvené rodině, kde na statku pod jednou střechou žijí tři generace téhož rodu: rodiče, dědové a synové. Pracují oddaně na společném majetku a spravují je jen oči hospodářovy a hospodyně. Synové a dcery mohou se odlišovat i tak, že jeden syn má sklon rozhazovačný a druhý je šetřenka až ke skrblictví, jedna dcera je pracovitá do úpadu a druhá parádnice. Rodinný cit drží takovou zádruhu v souladu a lásce. Jakmile však jde o společnost většího počtu lidí, kde musí už někdo poroučet nebo zakazovat, tam je pojivá myšlenka, byť nejideálnější, málomocná. Kde není sobectví, je aspoň sobectvíčko a velké i malé je stejným nepřítelem komunismu.

Je mi zřejmé, proč to bývají právě básníci, kteří se stávají vyznavači zarputilých ideologů komunismu. Což pak je málo utopií, které psali básníci sami? Pravda, nejsem posměvačem utopií, neboť zkušenost učí, že co bylo utopií před stoletím, bývá po století skutečností. Na př. liga národů. Básníci se proto rádi opíjejí sny o budoucím krásném světě, v němž by všichni lidé žili jako v ráji. Ovšem v ráji přizpůsobeném naší osvětě a našim představám o štěstí. Ve starém ráji biblickém bychom se asi ukousali nudou. Obraz komunistické společnosti budoucí zůstává však pro nás lidi nebásnické přec jen utopií. Přestane být utopií tenkrát, až zeměkoule bude obydlena anděly. Posud není. Kdo se toho dočká jednou, nuže ať si nad námi, lidmi dávno minulých časů, ohrne nos. Bude v právu, my pak už se nebudeme moci za svou bezmeznou hloupost ani stydět; dokonce snad najdeme obránce, kteří nás chudáky budou omlouvat poměry, ve kterých jsme žili. My si ospravedlnění toho i zasloužíme, když ten náš příští historik zjistí, jak důmyslné i ušlechtilé byly komunistické pokusy holandského lékaře a básníka van Edena, a přece se rozpadly s hanbou pro pokolení naše!

Nikdy jsem se komunismu neposmíval. Ale zhrozil jsem se ho, když velekněz ruského bolševictví vyslovil zásadu, že velké ideji možno, ba i nutno, obětovat třebas devět milionů lidí. Co Lenin podnikl, bylo šílenství a zločin. Komunism, jenž má zorganisovat lidstvo k bratrství, nemůže být vykupován řekami krve. Kdo chce do lidí vpravit násilím, co není v jejich hlavách a srdcích, je šílenec a zločinec zároveň, a šílenci od přírody a zločinci z povolání přissáli se k jeho ideji za pomocníky, aby na staletí zošklivili lidstvu myšlenku, kterou křesťanství chtělo povznést lidi k andělské snědobílosti a kterou chtělo ze světa odstranit všecky zárodky zla.

Napříště sotva se který genij pokusí o komunism, dokud nebude objevena nějaká nová forma sebekázně, která by si podrobila slabosti lidské a zejména sobecké potěšeníčko ze soukromého majetku, z něčeho, co je výhradně moje, byť to byl jen můj sváteční kabát, jakého nemá můj bližní. Vzpomínka na ruský bolševism bude zastrašovati snad několik věků! — —

Jaroslav Kallab:

Otázka v této anketě nadhozená předpokládá řešení předběžné otázky, totiž proč bych měl býti komunistou. Neboť jistě si otázku »proč nejsem komunistou« nedá nikdo, kdo by aspoň určitou stránkou komunismu se necítil lákán.

Tedy: Proč bych měl býti komunistou?

Především proto, že dnešní společenský řád není ideální, že přináší s sebou pro mnohé utrpení zhola zbytečná. Myslím na bídu děti opuštěných, týraných, vadných, na lidové nemoci, zasahující svými hospodářskými důsledky celé rodiny, na bezútěšné stáří osob k práci neschopných, na nezaměstnanost těch, kteří schopni a ochotni pracovati, musí se svými rodinami strádat, zatím co se kolem nich šíří bída proto, že práce, jež by mohli vykonati, zůstávají nevykonány. Viděl jsem jako vyšetřující soudce a jako člověk, za-

bývající se sociální péči o mládež formy »života«, jež ve snách mne děsí, a pro něž v nejšťastnějších mých chvílích, když nechám všeho a hraji si se svým čtyřletým synkem, mne někdy přepadá hrůza, pomyslím-li, že ne-li on, snad jeho děti, zvlášť dcery, budou tak žít a umírat, jak jsem viděl žít a umírat. A při tom vím, že by stačilo trochu, neřeknu ani dobré vůle, nýbrž prozíravosti, aby tyto obavy byly stejně bezdůvodné, jako obava, že mí vnuci budou prodáni do otroctví, upáleni jako kacíři nebo čarodějnice, že budou uštváni psy svých feudálních pánů, nebo za nepatrný poklesek umrskáni nebo čtvrceni.

Druhý důvod, proč bych měl býti komunistou, jest, že nejsem rozhodně nadšen dnešní buržoasií. Nevytýkám jí její bohatství ani pohodlí, v němž žije. Naopak, mám radost, vidím-li, jak dnešní stav civilisace umožňuje, aby jezdili v autech a zvláštními vlaky, aby bydlili v pohodlných hotelích a vilách, aby se obklopovali věcmi krásnými a příjemnými lidé, kteří toho všeho potřebují, aby mohli rozvinouti maximum energie, jíž zase je třeba, má-li se udržeti v chodu a říditi složitý stroj dnešního hospodářského života tak, aby umožňoval a usnadňoval život největšího počtu osob. Avšak štítím se lidí, kteří požívají všech těchto výhod, ač vědí, že je kupují za snižování životnosti, za brzdění hospodářského stroje, že jejich přepych znamená hlad a strádání mnohých. Mám pak za zlé dnešní buržoasii, že nečiní rozdílu mezi těmito dvěma druhy lidí, mezi raçou těch, kteří vydělávají, aby mohli pracovat, tvořit, množit život, a těch, kteří pracují proto, aby vydělávali pro své bezcenné já. Naši dědové ještě přesně rozeznávali mezi poctivým řemeslníkem, jenž přivedl svou živnost k rozkvětu a získal tak majetku, a lichvářem třeba sebe zámožnějším; dnešní buržoasie tohoto rozdílu nečiní. V tom vidím známku úpadku třetího stavu, jako upadla před tím šlechta, když přestala činiti rozdíl mezi pánem moudře vládnoucím na svém statku a plnícím své povinnosti ke králi, a dvořeninem, který pokoutními cestami si získal přízně dvoru, a jako upadlo duchovenstvo, když bylo lze dosíci vynikajícího místa v něm jinými cestami než věrným plněním povinností.

Třetí pak důvod, proč bych měl býti komunistou, jest, že považuji politiku za vědu; mámť za to, že jen vědecké proniknutí zákonů společenského života může také v tomto oboru zažehnati pověru a předsudky, vládu nálad a krátkozrakého egoismu, které brání zdravému rozvoji společnosti. —

Nejsem komunistou, poněvadž komunism v té formě, jak jej hlásá třetí internacionála, nepokládám za schopný, aby umenšil zbytečná utrpení, ani aby zmnožil život účelnou prací, ani aby přemohl vládu pověr a egoismu ve společenském životě.

Neznám dosti poměrů ruských a netroufám si tedy souditi o tom, zda a pokud tam snad komunism byl nutností, aby jako velká bouře vyčistil zatuchlý vzduch, aby umožnil ruskému národu dohoniti, co zameškal tím, že neměl ani reformace, ani Velké revoluce ani té pozvolné revoluce, kterou ostatní Evropa a Amerika prožily a prožívají přechodem od zemědělství k industrialismu. Právě však ono šablonovité přenášení určité společenské formy do zcela rozdílných společenských prostředí činilo by mně již o sobě komunism podezřelým. Neboť odporuje požadavku vědeckosti politiky, požadavku, že zřízení společenské musí vyrůstati z konkrétních podmínek, za nichž národ žije. Marxism znamenal kdysi vědecký čin. Můžeme různě souditi o tom, zda již při svém vzniku byl správným poznatkem, jistě však byl projevem poctivé snahy vědecky chápati společenský život, nahraditi při reformních snahách fantasii poznáním. Komunism učinil z poznatků marxismu články víry, na nichž lpí s nesnášenlivostí nejreakčnější církve. Zvláště pak dogma o třídním boji nabývá u komunistů přímo rázu pověry. Odpuzuje mne tedy od komunismu jeho církevnictví, jeho nedostatek smyslu pro vývoj a tím pro pokrok, a hlavně nenávist ke všemu, co není opatřeno pečetí pravověrnosti.

Druhý důvod, proč nejsem komunistou, je, že chápu zcela jinak význam práce. Komunistické chápání práce pramení ovšem již ze samých základů marxismu, z jeho mechanisující představy společenského dění. Představuje si společenské t. j. podle něho hospodářské dění jako jakési divadlo, při němž jsme pouhými diváky, nemá smyslu pro tvořivou sílu práce. Práce jest mu danou veličinou, nutností, která by zde byla i bez podnětů k práci pudících. Proto se komunisté zajímají mnohem více o distribuci výtěžku práce, než o zmnožení práce, o to, jak ji učiniti radostnější, tvořivější, a tím plodnější. Přehlížejíce pak bolestnou a přes to radostnou tvořivost práce, věří v zázrak, v společenský řád, který by povstal jaksi sám sebou již povalením řádu nynějšího, a jenž by umožnil úkoj všech potřeb, aniž dovedou ukázati síly, které by pak zaručovaly, že tu budou ty statky, které slibují spravedlivěji rozdělovati.

Neboť, — a to je třetí důvod, proč nejsem komunistou, — neuznávají mravních sil život umožňujících a udržujících. Více než láska k trpícím pudí je nenávist k těm, kdo podle jejich mínění mají život příjemnější. Nenávist však může bořiti, nemůže však založiti společenského řádu. Odečteme-li pak tuto nenávist, to volání po třídním boji, zbývá jako konstruktivní prvek budoucího společenského řádu jen třídní vědomí. Co však jest tato třída? Je to zase jen zlomek společnosti, jako jím před tím bylo duchovenstvo, šlechta a na konec buržoasie. Vítal bych tuto novou vládnoucí třídu, kdyby slibovala aspoň takový pokrok, jako svého času slibovala a uskutečnila každá z jejích předchůdkyň. Nevidím však nikde v našem komunismu tohoto pokroku. Tak, jak jest tato třída zpracována komunisty, jeví se mi jen parodií špatné buržoasie, té buržoasie, jíž jde jen o osobní prospěch. Je stižena stejnou známkou úpadku, jako špatná buržoasie hladem po bezzáslužném zisku; chce mít, jako ona, jen práva, a neuvědomuje si, že právo je jen rubem splněné povinnosti, že se vzdává práva, kdo nemíní plniti svou povinnost. Jest hluchá k utrpení, nezná radosti z práce, nemá smyslu pro pravdu.

Věřím však, že ve všech třídách společenských jsou jednotlivci, kterým jde o umenšení utrpení, o zmnožení života radostnou prací, o to, aby dali životu smysl, uskutečňujíce v něm pravdu a dobro. A věřím, že to jsou ti, kteří vytěží z dnešních chyb buržoasie i z poblouznění komunismu základy lepšího života. Proto nejsem komunistou.

Jaroslav Kříženecký:

Předně proto, že nevěřím ve správnost komunistické theorie.

Nevěřím, že by společnost resp. kollektivum bylo větší realitou než individuum anebo dokonce jedinou realitou, kdežto »mizerné individuum« že by ne-

jste spokojeni s námi, ale dovolte abych Vám prohlásil, že my opět nejsme spokojeni s Vámi«, tak zněla odpověď politikova. Tato episoda nabývá sarkastické příchuti. Pozoruji na příklad nynější anketu v Přítomnosti našich literátů, proč nejsou komunisty. Tato anketa má jednu vadu, že přišla pozdě a že neobjevila se před 4 roky v prosinci 1920, kdy političtí chytráci a pouzí novináři museli se postaviti tehdá sami proti konjunturálnímu komunismu. Ovšem tehdá řada těch, kdož dnes cítí potřebu, říci proč nejsou komunisty, stála komunismu velmi blízko. Dělnictvu i republice tehdejší jejich hlas by býval prospěl více a účinněji. Josef Kopta připojil k své odpovědi, že pro úplnost musel by také říci, proč není zpátečníkem, ale i tato otázka není dnes tak těžko k zodpovědění, neboť mnohem tíž by bylo si přiznati, čím vlastně jsou a ne co nejsou. Anketa sama přesvědčuje, jak stojí stranou intelektuálové od politiky. Proto v ní i tak málo znamenají. Shrneme-li příčiny toho, lze je stručně uvésti takto: V prvé řadě, že z lidu činí bytost, jakou vlastně není. Pracují s fiktivní masou, ale ne s lidmi. Dovedou kázati, ale ne uskutečňovati. Jsou příliš kathedroví a tudíž neživotní. Omezují se na své odbornictví a musí tudíž řešení aktualit díti se bez nich. Nemají nutné rozhodnosti, které jest politice velmi často potřebí. Jako celek zasahují spíše destruktivně než konstruktivně. Pokud je tomu jinak, jde jen o jednotlivce, kteří splynuli s prostředím. Vina jest v jejich výchově a jednostranné přimočarosti. Jejich poměr k politice jest často náhodný, zejména na rozdíl od dělnictva, jehož politické uvědomění jest daleko vyšší. Jejich odbornictví vede je na jedné straně k přehodnocování, na druhé k znehodnocení určitých jevů, čímž se stává, že jejich postup i tvrzení má vždy povahu velmi relativní ceny, postrádá pevné jistoty a účinnosti.

Karel Jíše:

Náš poměr ke sporu srbsko-chorvatskému.

Vládní bělehradské listy jásají nad Pašičovým úspěchem konsolidace jihoslovanských poměrů. Pro naše nervy je akce pana Pašiče poněkud silnou. Rozpustit opoziční stranu a zavřít všechny její poslance je snad prostředkem účinným, ale přece ne docela jistým. Rozhodně lepším ještě prostředkem je opoziční poslance oběsit; vyhneš se tak zbytečným soudům, rozmazávání v novinách a nadosmrti protivníka umlčíš. Leč to by bylo příliš silné i pro balkánské nervy pana Pašiče; a nebylo by to ani dost oportunní. Bělehrad se ještě dobře pamatuje na soluňský proces; inscenovat něco druhého, dokud není zapomenuto první, nepomohlo by mnoho bílé ruce pana Pašiče, ale pomohlo za to agitaci ruky černé. Bělehrad mimo to považuje se za poslední baštu evropské kultury a když nic jiného, najdete tam alespoň francouzské parfumy. Snad je nějaký poměr mezi jakostí voňavek a jakostí politické kultury; ale přes to nemohu věřit, že by užíváním »Chevalier d'Orsay« vniklo do pěstěných radikálních hlav bělehradské vlády něco z politického kavalírství pánů na Quai d'Orsay: tito uvažují vážně o amnestii kapitána Šadoula, odsouzeného před několika lety na smrt pro vstup do bolševické strany a sběhnutí; oni zavírají poslance a rozpouštějí stranu, jejíž vůdce na vlastní pěst a z dokázatelné megalomanie přičichl k ruskému mužíkovi. Ani ne ke třetí Internacionále, jenom k ruskému sedláku, který, podle slov jednoho z hlavních bolševiků, je přece úhlavním nepřítelem komunismu. Leč, nemáme právo žádati, aby bělehradští státníci se řídili západoevropskými methodami; ale máme právo uvažovati o tom, zda akce pana Pašiče je opravdu dokladem a průkazem konsolidačního postupu jihoslovanských poměrů, protože: navzájem, my i Jihoslované, jsme spojenci před očima politické veřejnosti; jsme, jako zástupci téže rasy, povinni si určitou upřímností, tím spíše, že máme určité (či neurčité?) politické cíle vyvěrající ze stejných předpokladů a příbuzných poměrů; protože — hlavně — je už dnes takový svět, že zahraniční posice každého státu je z velké míry určována jeho vnitropolitickou situací a že my, jako spojenci Jihoslavie, jsme bez vlastní viny účastni neúspěchů, jimiž je protkán šestiletý život našeho jižního spojence.

Poměr srbo-chorvatský. Probíráme-li se politickou historií Chorvatska, najdeme mnoho potvrzení toho, že Srbové a Chorvaté jsou jedním národem. Za nejtěžších situací a i když Vídeň nebo Budapešť měla hodně pevnou ruku, stála velká většina zástupců chorvatského lidu za ideou sjednocení chorvatského a srbského lidu, »protože tvoříme jeden jediný národ se Srby, od nichž nás nemůže odloučiti žádná síla na světě«. (Chorvatský sněm r. 1848.) Idea však zřídka kdy tvoří výplň všedního, pracovního dne. Zatím co srbský sedlák vytvářel ve svém okolí zhruba tesané prvky k absolutní samostatnosti svého království, bojoval a rval se po čtyři pětiny svého života, ztrácel chorvatský sedlák pomalu kontakt s ideou národní renaissance. Ve svém chorvatském já nebyl vlastně nikdy utiskován, alespoň ne v poslední době. Měl svoje školy i svoje vojsko s chorvatským velením. Vzájemná konkurence maďarsko-rakouská dala mu vědomí určité důležitosti ve velkém státě, dala mu následkem toho určité sebevědomí, ale vychovávala ho zároveň k jakési vlažnosti v poměru k Srbům, právě proto, že lichotila jeho ješitnosti rakouským vládně-technickým výmyslem o »dějinném poslání Chorvatů v monarchii rakousko-uherské«. Chorvaté zakrňovali jako rozmazlené děti, zatím co si srbský sedlák zachovával pod ocelovými svaly nevypotřebovaný poklad kulturou či lžikulturou nedotčeného primitivního ducha. Srbský sedlák žil na tvrdém úskalí odboje, odkázán na sebe, chorvatský sedlák na požehnané rovině, odkázán jen na milost boží, na déšť a slunce. Jeho život dostával charakter touhy po pohodlnosti, vrhal se na obchod jako ještě pohodlnější způsob výdělečný a zakládal finanční ústavy. Bohatství Chorvatska rostlo. Pak přišla válka. Srbská agitace sesílila; posílilo se také národní uvědomění Chorvatů, kteří, podvědomě snad, pocítili najednou hrdost nad statečností a úspěchy národa, mluvícího stejnou řečí. Přišel český odboj, slovinský odboj a v Chorvatech ozval se, silněji než kdy jindy, cit sounáležitosti k jihoslovanství. A když před shroucením chtělo Rakousko za každou cenu získat Chorvaty, poznali tito, že tak jako tak byli v plánu Rakouska-Uherska jen mostem k austrijskému řešení balkánského problému; nebylo nic přirozenějšího, než že se odhodlali spolupracovat na řešení balkánské otázky ve smyslu jihoslovanském.

Když vyprchalo první nadšení z osvobození, když politikové v Bělehradě a Záhřebu svlékli slavnostní frak a oblékli pracovní kabát, přišly první nesnáze. Hned v otázce základní: jaké bude uspořádání nového státu? V politickém centralismu se jakž takž všichni

ještě dohodli; potom však přišly otázky hospodářské, kulturní a v okamžiku se ukázalo, že staleté rozloučení vyrylo hluboké brázdy mezi Chorvatskem a Srbskem, že změnilo i charakter obyvatel obou zemí. Jen jedno zůstalo oběma společno: jak Bělehrad, tak i Záhřeb byly přesvědčeny o důležitosti své role, kterou hrály ve spojení jihoslovanském. Na obou stranách našli se lidé, kteří se cítili povoláni k podškrtávání vlastních zásluh. Jako v té východní pohádce, kde se tři princové hádají o zásluhu uzdravení princezny. Ale jenom v pohádkách vítězí poctivost a láska. Všude jinde, i na Balkáně, vyhrává moc a chytrácká obratnost. Bělehrad měl moc ve vojsku a mazanost v Pašičovi. Těžkopádní Chorvaté nemohli konkurovat s bělehradskou elitou, kde každý druhý člověk je bývalým ministrem, nebo alespoň jeho blízkým příbuzným. Bělehradská klika, spoléhající na vojenskou moc a utvrzovaná vítězným zakončením války v pověře o svojí státnické moudrosti, zašla však příliš daleko; považujíc se za božskou prozřetelnost a neomylnost, přezírala lidi se všemi lidskými slabostmi i všemi lidskými přednostmi. Její obzor byl zatemněn mlhou domýšlivosti tak, že zašlápla jediného snad z radikální strany, který se odvážil snížiti se k prosté skutečnosti, Protiče. Chorvatsko gravituje do Střední Evropy kulturně i hospodářsky; v tomto směru doplňuje se na druhé straně blízkostí Adriatického moře; Záhřeb hraje úlohu transitního místa, překládaje zboží ze severu na jih. Srbsko je naproti tomu hospodářsky poutáno do moře Egejského; tak se alespoň tvrdí v Bělehradě. Zapomíná se však, že Srbsko je dosud hospodářsky-průmyslově zemí panenskou a že bude dlouho trvat, než bude míti dost kapitálů k vykořisťování pozemního bohatství, aby mohlo pak započít s obchodně-průmyslovou expansí na východ. Až dosud je Srbsko — a bude stále — zemí zemědělskou a jejím odbytištěm je sever, ne východ. V jihoslovanském zahraničním obchodu figuruje na prvním místě kukuřice, odebíraná hlavně Rakouskem, Československem a Maďarskem. Bělehrad je však domýšlivým na svoji balkánskou prestiž; je ochoten svojí domýšlivosti obětovat i příslušnost středoevropskou, je ochoten zapírat skutečnosti hospodářské, aby se mohl politicky separovat od Chorvatska. Hraje si na »splendid isolation«, kterou však musí udržovati pomocí vojska a četníků. Kdyby radikálové neměli v ruce ministerstvo vnitra a kdyby pomocí svojí generálské bílé ruky neovládali vojsko, prohráli by volby absolutně; nejsou milováni, ale jsou obáváni.

Chorvatským neštěstím je Radič. Muž typu notorických revolucionářů, ale bez oné grandiosnosti osobní statečnosti, jíž se vyznačují a jež je nutna historickým osobnostem revoluce. Jde-li do tuhého, není ho možno najít na špici. Za to je nepřekonatelným radikalistou v dobách bezpečných. Má obzvláštní radost z toho, dovedl-li zkazit situaci radikálním slovem. Kdyby nebylo Radiče, nebyl by Davidovič nikdy padl. Celá Jihoslavie je pro dorozumění srbochorvatské; v létě, když Davidovič tahal chorvatské poslance do skupštiny a do vlády, kdy měl k tomu plnou důvěru koruny a naprostý souhlas země, kdy radikální strana se rozpadávala a za Pašičem stáli jen bývali jeho ministři obžalovaní z korupčních zločinů, nebyl Radič činitelem konstruktivním, ale ničitelem-bouřlivákem. Každá jeho řeč rozrážela posici demokrata Davidoviče, po každém jeho projevu mohli velkosrbští radikálové přijít ke králi a říci mu: Hle, my máme pravdu; Radič je proti dynastii a dobrotou nespravíš s ním ničeho, je třeba ho zničit násilím. Persekuce chorvatské selské strany je dílem Radičovým. On také rozvažňoval chorvatské sedláky a neštítil se ničeho ve své demagogii. V Prpičově paláci v Záhřebě obýval knížecí byt, v průjezdu stály dva skvostné automobily. Radič byl takovým komediantem, že před vesnicí slezl z automobilu, oblékl si pomaštěný kabát a hrál rovného mezi rovnými. Stával se mesiášem ne silou vlastní oddané prostoty, ale využíváním nekonečné prostoty chorvatských sedláků. I jeho poslanci byli jen loutkami; je neštěstím Chorvatska, že nemá politiků, kteří by znali svůj lid alespoň z polovice tak jako Radič. Chorvatům vůbec schází politická inteligence i politický intelekt; to však najdete v každé srbské vesnici. Chorvaté jsou snad vzdělanější než Srbové, ale tím vystačí jenom v akademických debatách nebo za školskou kathedrou. V politickém boji přejal proto hned od počátku vedení Bělehrad.

Je jisto, že v Záhřebu nebylo vládní tradice, že tam scházel proto také jakýkoliv iniciativní duch, bez něhož se samostatný stát řídit nedá. Bělehrad se stal via facti vůdcem. Ale bělehradská iniciativa čpěla příliš mnoho Balkánem; mimo přednost vrozené chytrosti, vlastní Srbům, a obětavý patriotism, měli bělehradští státníci také všechny chyby, charakterisující les nouveaux riches; byli brutální, nenasytní. Byli také bez jakéhokoliv smyslu pro psychologické procesy svých bližních, což je vlastnost opravdových primitivů, nedotčených citlivostí kultury. Primitivové mohou snad stát zakládat, ale nemohou jej udržovat, zvláště ne dnes, za takové politické mezinárodní rafinovanosti. Oč se Srbové cenili více než Chorvaté, vysvítá z toho, že hned na počátku vydali nařízení, jímž jeden dinar se rovnal čtyřem korunám, ač kupní, vnitřní síla koruny úplně se rovnala dinaru. Poměr 4: 1 zachovávají Srbové vůči Chorvatům i v ostatních státních záležitostech; i v daních. Základ k srbochorvatskému konfliktu byl tím dán. Radič, který v očích Bělehradu přes svoje ohromné vědomosti zůstal jenom Chorvatem a proto pomíjen, nepotřeboval k protibělehradské agitaci ničeho jiného, než ukazovat, jak se vláda stará o Srbsko a jak o Chorvatsko. Propast se klenula; Radič vyhazoval jenom, co si Bělehrad sám nakopal.

Až do příchodu Davidovičovy vlády nedělo se nic jiného než vzbuzování nenávisti. Bělehrad se stal protichorvatským, Záhřeb protisrbským; demonstrovalo se na obou stranách, spalovaly se zemské prapory, lidé se tloukli. Do toho chaosu přišel Davidovič takřka s holýma rukama, bez parlamentní většiny, bez moci; ale koruna stála za ním a všeobecná touha po smíru. Těžká posice a málo aktiva, neboť král Alexandr přes všechnu dobrou vůli je příliš pevně obemknut generálskou intrikou. Červená villa za Topčiderem mohla by povídat o mnohých tajných poradách bílé ruky, která by se nebyla hrozila ani občanské války, aby zabránila soudu nad ministry obžalovanými z korupce, aby zachránila pretoriánskou moc, kterou jí Davidovič rval kus po kuse. V rozhodném okamžiku Radič Davidoviče opustil; líbilo se mu, lichotilo jeho megalomanii ukázat, jak dovedl Radič otřásat celým státem. Byl jsem tenkrát v Bělehradě; viděl jsem sám, kam žene Radič jihoslovanské poměry, dověděl jsem se od svých spolehlivých informátorů o zámyslech radikálů, o jejich strachu z příchodu Radiče do Bělehradu, z dorozumění srbochorvatského, ale též o jejich odhodlání k boji, o tlaku, který vykonávali na krále, o ma-

chinacích a intrikách se starším bratrem královým. Odejel jsem do Záhřeba. Navštívil finančního ministra Radičovy strany, pana Prpiče, vyložil mu, co se děje a připravuje a oznámil mu tenkráte již — bylo to začátkem října — že radikálové, jakmile se dostanou k vládě, rozpustí před volbami chorvatskou selskou republikánskou stranu. Pan Prpič sdělil moje mínění Radičovi. Ten se tomu vysmál pravděpodobně zrovna tak, jako jeho zeť, inž. Košutič, který byl našemu rozhovoru přítomen. Jeho protidůvody byly tak směšné a dětinské, že jsem odešel rozloben a smuten zároveň. Takovým politickým ignorantům je zapsán všechen chorvatský lid; kupě loutek, nezkušených a bez vlastního názoru, vedených megalomaniakem. A na druhé straně v Bělehradu vládne několik domýšlivců, kteří za znamenitý vládní úspěch považují to, že »podařilo se jim zastrašiti chorvatský lid tak, že vládne absolutní klid«, jak hlásí oficielní telegram.

Národní hospodář

Za Rašína a po něm.

Jsou to dva roky, kdy osudný výstřel v Žitné ulici rozdělil naše první údobí samostatného hospodářského života na dvě periody. Není to rozdělení věcné, nýbrž jen čistě vnější, kde dělidlem je obratnost a pohotovost při provádění již dané finanční a po případě i hospodářské politiky.

Celá doba, již prožíváme od skončení války a k níž bude organicky patřiti ještě několik let, tvoří jediné údobí, charakterisované stejnými hospodářskými prvky nejen u nás, nýbrž ve všech státech, jichž se válka přímo či nepřímo dotkla, a které snad bude nazváno hospodářstvím poválečným nebo inflačním nebo vázaným neb podobně. Vývoj jeho byl dán účinky války: Byly zničeny ohromné statky národního jmění, a což více jest, národní produktivnost, inflace rozvrátila úvěrové hospodářství, šetrnost zbavila smyslu a vedla přímo k spekulaci, nastaly ohromné přesuny jak ve jmění jednotlivců a tříd tak ve výrobě (Rusko vůbec vypadlo ze světového hospodářského systému, Německo na čas, Francie byla ochromena, Severoamerická unie se ohromně industrialisovala, z jednotlivých výrobků byl největší přesun v cukerní produkci). Počáteční hlad po zboží pomohla ukojiti inflace, která však brzy ochromila spotřební sílu nejširších vrstev.

Všechny tyto složky působily mocně i na naše první hospodářství, které kromě toho mělo na krku rozsáhlé vázané státní hospodářství a stálo před otázkou socialisace. Pro socialisaci nebylo lepší průpravy než bývalé státní obhospodařování skoro všech životních potřeb, a jednalo se vlastně jen o to, dáti starým ústřednám nový nátěr. Na jednom konci těchto problémů stálo komunistické, ale bezmocné Rusko, na druhém individualistická, hospodářsky a finančně mocná Britanie a Unie. U nás za socialistickými principy stálo mnoho lidí, ale malých, neboť byly zdánlivě snadnější a pohodlnější. Proti se postavil silný individualista Dr. Rašín. Bylo zřejmo, že s počátku zvítězí vlna, kterou přinesla válečná psychologie: nivellisace a socialisace na účet soukromého vlastnictví a státu, nebylo však jisto, jak věci dopadnou, až vlna opadne a my budeme sedět u sněděného krámu.

Dr. Rašín se postavil celou silou proti těmto proudům. Vývoj věcí byl překotný a prudký a proto i jeho protiútoky byly ostré a tvrdé. Lidé válkou otupěli, bojovalo se v masách a nezáleželo ani na životech ani na jmění.

Jak by se zdálo tenkrát směšným propustit třicet tisíc státních zaměstnanců a stlačit státní rozpočet o jedinkou miliardu Kč?!

Byl skoro sám nejen téměř proti všem, ale i proti ideám, od nichž se čekala spása. Proto mu byly prostředky boje spíše vnucovány, než aby je volil sám. Měl sice theorii i systém, ale musil je často měnit, musil je přizpůsobovat daným skutečnostem. V tom však není snad nějaká výtka, nýbrž přednost, a právě tam, kde šel příliš bezohledně dopředu, (na př. vzestup koruny v srpnu 1922) dnes se mu to vytýká jako největší chyba. Byl však vždy praktickým politikem a při jeho tragickém pádu nebylo nikoho, jenž by se odvážil hoditi po něm kamenem. Všechny politické strany se shodly, že zachovají směrnice jeho politiky.

Tyto nejsou jednotné, byly tlakem poměrů několikrát změněny, až posléze utkvěly na stabilisaci koruny a rovnováze rozpočtu, odkudž se mělo podle poměrů jíti dále. Bylo mnoho nadstřeleno, aby se dosáhlo mnohem méně, bylo by to však dosti, kdyby dílo bylo dokončeno. Původním plánem Rašínovým bylo provésti rázně deflaci a zvednouti kurs koruny na mírovou paritu. Koruna byla tehda znehodnocena sotva třikráte a cenová hladina byla úplně rozrušena (výrobky zemědělské — průmyslové, domácí — cizí), takže úkol tento se nezdál neproveditelným. Psychologie širokých vrstev i stranické prospěchy byly však mocnější. Již na podzim 1918 byl nucen povoliti zvýšení cen zemědělských produktů i dělnických mezd: účinky inflace jevily se tehdy jak v indexním číslu tak ve státním rozpočtu, mzdách a platech a kursu koruny. Stlačiti tato vyšší čísla deflací, z nichž některé jsou naprosto nestlačitelné (vnitřní dluh), některé těžko stlačitelné (ceny a státní rozpočet), nebylo již možno a proto si vytkl Dr. Rašín za cíl stabilisaci koruny a rovnováhu ve státních financích a asi za tři roky přechod k nové zlaté peněžní jednotce (frankové měně). V jeho politice bylo za ty čtyři roky mnoho skoků, theoretických nesrovnalostí a anakolutů a dnes můžeme říci přímo nemožností, za to však měl životnost, jíž se obvčejně nedostává theoretickým kritikům.

Můžeme říci, že v několika krátkých letech položil základy pro celé údobí poválečného hospodářství a dovedl rychle a obratně přizpůsobiti svůj cíl změněným poměrům a na druhé straně vynutiti si předpoklady k dosažení svého cíle (okolkování, dávka z majetku). Tak změnil svůj velký měnový plán, a ještě ostřeji vynikala jeho politická praktičnost při zápase o jednotlivé články jeho programu: při uvolňování a omezování obchodu devisami, při státních ústřednách, při jednání o dovoz a vývoz, o ceny a mzdy.

Po jeho skonu nastala stagnace. Nemůžeme říci, že zhoršení, ale velmi pomalý postup k lepšímu. Rok 1923 byl nesporně vrcholem krise, jež byla následkem nejen deflace, nýbrž i likvidace poválečné zrůdné psychologie a podnikání. Mez mezi oběma je velmi široká a nebude lze účinek obou složek nikdy změřiti, nýbrž jen odhadnout, ale dosud ani k odhadu nemáme dosti spolehlivých cifer. Prozatím je bilance za rok

1924 dobrá. Výroba stoupla, nezaměstnanost klesla, výnos podniků se zlepšil a stabilisací koruny se vrátil klid.

Co jest příčinou tohoto zlepšení? Lhali bychom sami sobě, kdybychom řekli, že jsme vše zlomili přes koleno. Kolem nás se poměry zlepšily (stoupla spotřební síla a proto se zvýšil i náš vývoz) a my jsme toho jen využili. Ovšem i to je úspěch. Nám jde jen o to, zda nynější bankovní vedení přispělo k vzestupu, kolik mohlo a kolik bylo třeba. Jistě jest jeho zásluhou, že kurs koruny již druhý rok zůstal úplně stabilní a že je v dohledné době vyloučeno, aby se znatelněji změnil. Také ve státním rozpočtu se udělalo dosti. Hůře to však již bylo v úvěrové politice.

Je to jen jedna složka, ale přece tak důležitá, že může obnoviti celkový dobrý výsledek, a je tak citlivá a jemná, že nejlépe posvítí na obratnost či neobratnost vedení. Je pravda, že byla komplikována dvěma paradoxy: při nedostatku kapitálu jsme měli velkou nucenou repatriaci našich papírů z vídeňského výprodeje a abnormálně veliké investice (dráhy, elektrisace, pozemková reforma, kromě velkého stoupnutí nákladů na státní správu). Po velkém omezení provozu přišla v minulém roce lepší zaměstnanost a s ní otázka, odkud vzíti kapitál. Před válkou to bylo velmi jednoduché. Závod vydal směnku, kterou přijala jeho banka a eskontoval ji cedulový ústav. Tato věc byla zdravá, dokud konjunktura nepřestoupila vrcholu, u krátkodobých dobrých obchodních směnek a dokud banky měly zajištěnou mobilitu. Tímto způsobem lze získati zpravidla jen provozovací kapitál a nikoli zakládací. Dr. Rašín se také domníval, že tímto způsobem přijdeme nejdříve aspoň k úplné obchodní úhradě státovkové. Máme dosti dobrých a zavedených podniků (cukerní, lihovarský, pivovarský průmysl, velké strojírny, uhelné doly a železárny, méně již textilní továrny, sklárny a j.), které tímto způsobem proměňují práci na zlato a jejichž čisté výtěžky (srv. i čisté přebytky dělníků) tvoří volné kapitály v zemi. Avšak Bankovní úřad řekl prostě, že na směnky nic nepůjčí a také nepůjčil. Vycházel sice ze správné zásady, že stabilní kurs koruny musí býti zachován, ale prostředky k tomu nebyly dobré. Bylo to sice pohodlné, aby se koruna nehnula, teď ji nevydávat, ale škodlivé. Zástupci jednotlivých závodů se rozběhli po londýnském a americkém trhu jako šakalové a výsledek byl zkažený zbytek dobrého jména, zbytečné potíže při jednání o novou státní půjčku a na konec přece jen musel Bankovní úřad cukerní kampaň financovat.

O organisaci vnitřního dluhu nelze mluvit, neboť se nestalo nic. Největší část pokladničních poukázek se prolongovala až s dvouprocentní provisí a tak se břímě odsunulo o rok až tři. O nutnosti a prospěšnosti zahraniční půjčky byly vysloveny některé pochybnosti, jisto však je, že kdyby ji finanční správa nepotřebovala, že by o ni nejednala, a kdyby jednala úspěšně, že by ji uzavřela. Belgie a Francie na příklad dostaly v téže době velké půjčky za slušných podmínek, ale u nás byly podmínky tak neslušné, že se jednání raději přerušilo, ačkoli nejsme ani absolutně ani poměrně tak zadluženi jako Belgie a Francie. Zde tedy tajemství neúspěchu leží jinde než v našich všeobecných hospodářských poměrech. Je to zřejmě naše nynější finanční vedení, a zde jest nejlépe viděti rozdíl mezi Drem Rašínem a jeho dědici. Neviděli jsme nikdy, že by se něco vleklo tak těžkopádně jako několikaměsíční jednání o půjčku a že by se skončilo něco tak bez chuti jako toto. Lze říci, že netřeba se při hospodářské prosperitě(!) obávati finanční krise, když budeme pokračovati v této politice nerozhodnosti a nepodnikavosti? Jistě nikoli. A jest dodati jen, že pak by finanční krisi následovala hospodářská a to malé polepšení, které se objevilo ke konci minulého roku, by rychle zmizelo.

Cheth.

Slovanstvo

M. M. Miloševič:

Výměna generací v Srbsku.

Věčný rythmus výměny pokolení — široký jako Homerova píseň skanduje pochod člověčenstva v cestě za věčností. Když určitý kruh lidí vyčerpá svou životní sílu a vtělí nejlepší část sebe v zákony, díla a myšlenky, odchází ve stín zapomnění nebo hrobu. A vždy potom nevyhnutelně nastupuje nová rasa lidí, svěží a nedotčené energie. Jakoby hnána pocitem efemérnosti, horečně spěchá, aby co nejdříve vtiskla co nejhlouběji době svůj ráz a zvěčnila se.

Je v tom cosi religiosního — v přicházení a odcházení lidských generací. Lidstvo jakoby šlo chodem krásy a harmonie athénských dívek po schodišti Partheonu. Ale často bývá tento rythmus výměny generací přerušen. Stáří se často opevní ve svém egoismu, aby zatarasilo cestu, po níž kvapí Mládí. Mládí musí proto útokem zlomit odpor Stáří a spěchá přes mrtvá těla svých otců. Přísně a bezpodmínečně dokonává se potom osudová výměna, jakoby se naplňoval slepě a mechanicky jakýsi nutný přírodní zákon. Jindy opět provalí se mezi oběma generacemi hluboká propast, a rozdělí úplně dva lidské světy. Tu prohřešila se minulost smrtelným hříchem na Budoucnosti, a odtud ona propast.

Nyní se svíjí a bijí mezi sebou, v jejichž žilách koluje bezmocná krev s novými lidmi purpurné krve, vřící životem. A tu nové pokolení ničí ve jménu nového ducha i nového života poslední svazky. Nemilosrdně odděluje se kost od kosti, krev od krve: děti pozdvihují ruce na otce své. A na plochou, mladickou šíji padá olověná a mračná kletba rodičovských kleteb, plná zloby a hrozeb nové, mladé nesmrtelnosti: Proklíná chvíli zrození nové generace...

Historii naši píší obyčejně lidé doživotně uzavření mezi čtyři stěny, suší logikové a vzteklí intelektuálové, nezpůsobilí intimního proniknutí smyslu historie. Proto je historie tak abstraktní, podřízená logice, a proto v ní zaujímá místo zcela podřadné hlavní činitel historického tvoření: Člověk. Profesionální historikové, lidé včerejška, jakož i současní, kteří používají nejvědečtějších method, zasypali pod stále rostoucí pyramidou papíru člověka. Historie zapomněla úplně, že konečně hlavním tvůrcem historie je člověk. Tak se stalo, že profesionální, universitní a doktorská historie neviděla tak vážného fakta jako je výměna generací, a vůbec samotného pojmu generace. Comte zabýval se první těmito pojmy a pokoušel se je definovati a určiti jejich význam pro historii a sociologii. Pochopil pokrok lidstva jako resultát stálého zápasu mezi dvěma tužbami: instinktem konservace a instinktem obnovování. Společenská konservace je typickým příznakem stáří. Duch obnovování tkví v mládí. Svět byl konečně v hlavních rysech rozdělen mezi dvě veliké strany, které vedly a vedou neustálý zápas. S jedné strany strana budoucnosti, mládí, která bezohledně jde v před, riskujíc i to, že upadne na neznámé cestě. Strana minulosti je opět sestavena ze starších lidí, kteří tvrdo-

hlavě a zoufale točí se kolem, chvějíce se strachem před krokem do nejistého neznáma. Společenský vývoj je v podstatě odvislý od rovnoměrného obnovování lidských pokolení. Proto filosof solidarity generací napsal i toto: »Náš společenský vývoj zakládá se na útěku před smrtí.« Neboť kdyby trvání života bylo nekonečně dlouhým, byl by znemožněn každý pokrok. Ale stejně tak příliš krátký život zamezoval by vkořenění mladé generace a začlenění ve světový vývoj.

Pojem generace neznačí však souhrn lidí stejného stáří, ale určitou duševní jednotu, určitý kolektivní duševní stav. Historická generace, společenská i duševní, představuje tedy skupinu lidí stejné mentality, zrozených v rozsahu jednoho desítiletí. Jsou v daném historickém momentu tvůrci historie, nositeli společenského ideálu a pokoušejí se realisovati touhy i přání, potřeby i ideály celé společnosti. Jedno pokolení účinkuje asi třicet let a v té době daří se mu realisovati ideje, které měly obsah a podmínky života.

*

Dlouhá, příliš dlouhá perioda ztajeného života nastala ztrátou naší státní individuality, jíž byly zničeny všechny podmínky historického života i kulturního vývoje. Celá historická energie byla nucena po řadu století pečovati o udržení národní existence. Všechny životní proudy probíhaly pouze podzemím a nevycházely na světlo historického dne. A žily i umíraly tehdy dlouhé, nepřehledné řady generací, pokolení za pokolením, a nelišilo se mnoho jedno od druhého. Výměna generací byla pro svůj rovnoměrný, klidný rythmus takřka nepozorovatelnou. (Snad tento rythmus přešel i v naše staré tance a kola, které se těžce a rovnoměrně zavíjejí i rozvíjejí.) Tak se vždy měnilo pokolení, předávajíce jedno druhému vždy týž odkaz. Ale zrodilo se konečně, tak mezi 1775—1785 nové pokolení, které napialo mocně všechny síly a roztrhlo pouta. Osvobozený život začal šumět potokem. Od té chvíle až dodnes měnily se generace s mnoha záchvěvy. Jednou pro vždy přestala idylická výměna dob staré zádruhy. Bylo to zcela rozumné a nevyhnutelné. Přechod děl se příliš náhle, bez souvislosti, z krajnosti v krajnost: z primitivní patriarchálnosti do kulturní komplikovanosti státního života. Vědomí ztracených století bolelo. A proto se šlo rychle vpřed, bez rozmyslu: jen vpřed. Srážka byla nevyhnutelnou. Musila se srazit síla nečinnosti nahromaděných tradic s neusměrněnou touhou po uvádění cizích elementů. Byli jsme tehdy, jako i teď, velikými slovanskými dětmi, nezpůsobilými rozeznávati dobré od zlého, možné od nemožného, potřebné od nepotřebného, chtějícími naráz dohoniti svět. Proto se generace po celé XIX. století těžko dorozumívaly, velice často se srážely a takřka neustále stály na válečné noze. Lískovka často řádila. Okovy taktéž. Pro mládež otvírána byla znovu turecká vězení. Tak se nejen hrubými a násilnými prostředky děla výměna generací. Nejtíže ji ustupovala první, revoluční generace, obdivuhodná rasa silných, bezohledných lidí. Byla si vědoma své síly, která zvítězila nad tureckým carstvím, byla si vědoma i své historické váhy — a proto tak nerada ustupovala před novým pokolením, které bylo způsobilejší k organisování moderního státu i kulturní organisaci. Kníže Miloš nerad pouštěl ve chvíli smrti žezlo, které slabou stařeckou rukou mocně a zlobně třímal nad Srbskem. Stejně si počínal i sám kníže Michal, jeho nástupce, representant vzniku i pádu nové generace. Namáhal se všemi silami o nápravu chyb způsobených jeho otcem, ale dobře věděl o své bezmocnosti. Nové pokolení, zrozené v letech třicátých — první za svobody — sráží se charakterickv s Milošem zejména v druhém období jeho vlády. Jeho vůdci, školení v cizině, v Paříži, Mnichově nebo Heidelberku, poznali liberální ideje své doby a vštípili předobře ve své svěží hlavy ústavně-právní definice. Potom ovšem vzplanuli touhou, aby je co nejdříve realisovali ve své zemi. Jevrem Grujić, Milovan Janković, Jovan Ilić, Ranko Alimpić jsou vůdci této mladé generace liberální, nespokojené s režimem Alexandra Karadorděviće a pracující na jeho pádu. »Mladá větev srbské inteligence«, podle slov jednoho z vůdců, R. Alimpiće, je asi třicetiletá a v r. 1858 na svatoandrejské skupštině vyslovuje svůj první program. Zároveň s obrenovičovci podaří se jim sesadit Alexandra a nastoliti znova Miloše. Očekávají, že se Alexandr vůči nim stane ústavním vládcem. Ale brzy se zklamali — tito mladí liberální doktrináři. Starý vlk nezměnil svých drápů, natož zubů, když přišel mezi parlamentní jehňata. S bolestí viděli, jak úsilně krok za krokem zostřoval Miloš svůj režim a vyháněl ty, kteří se mu nechtěli podříditi, neboť nechtěl — on, starý gospodar Srbska — poslouchat »holobradých úředníků«.

Po vzrušených volbách z r. 1858, kdy byli vůdci mladé, liberální generace zvoleni proti vůli knížete Miloše, došlo k definitivní roztržce. Vypisují se nové volby, a kníže Miloš nařizuje novému pokolení, aby nepřicházeli do skupštiny fantastové a všelijací avanturisté. V úředních »Srbských novinách« napadána je celá generace a označována jako »nepěkná, sobecká, zkažená mládež.« Po zavraždění knížete Michala v r. 1869 byla »Sjednocená omladina« podezřívána pro spoluúčast a jmenována »Krvavou omladinou«. Ale rythmus výměny generací vyvíjel se přirozeně dále a posazoval včerejší ještě avanturisty — v ministerská křesla. A tito jako ministři opět podobně zacházeli s novu generací, která je chtěla zaměnit. Je ještě mnoho zajímavostí z té doby, které jsou velice zajímavými pro charakteristiku výměny těchto dvou generací. Tak příkladně staré pokolení zvalo posměšně nové, které studovalo v cizině »pařížáky« a oni, nezůstávajíce ničeho dlužni, křtili je »shnilou stranou«.

Objektivní historik musí konstatovati, že mladé pokolení z první poloviny XIX. století bylo neumírněně imperialistickým. Tehdy, jakož i později, pro nedostatek studované inteligence, již z gymnasiálních lavic vyvíjela se činnost směřující k určování běhu veřejných záležitostí. Vzhledem ke zvláštním okolnostem našeho vývoje měla vždy příležitost ke kritice. Důvody bývaly ovšem často egoistického rázu. Jak mladí lidé kritisovali, ukazuje případ Jevrema Grujiče, který ještě jako gymnasista četl »Srbské mládeži« svůj článek »Obzor státu«, kde kritisuje současný srbský stát a navrhuje opravy. Pravdou však je i to, že omladina hrála v naší historii vážnou úlohu a byla vždy vážným činitelem veřejného života. V tu dobu spadá i tvoření omladinářské ideologie o významu a úloze omladiny. Brali si za vzor Herdera, Fichtea i »Mladé Německo« i »Mladou Italii«. Byli si vědomi brzy své celistvosti a organisovali se jako »Ujedinjena srpska omladina«, a takto zápasili o své místo na slunci.

Romantické a liberální pokolení »Sjednocené omladiny« mělo nesporně po dobu asi tří desítiletí v rukou duševní vedení, a dostalo později do rukou i vládu nad zemí. Ale již v letech sedmdesátých musilo zahájiti boj proti nové ideologii, kterou přinášela nová generace. Opět se tehdy začal rozvíjet zápas dvou generací se všemi charakteristikami výměny. Mladí chtěli získat vše pro sebe a potírali starou generaci, která zoufale bránila své posice. Tak Milovan Jankovič, jeden z vůdců liberálního dorostu, píše nyní charakteristickou knihu »Čí je co«, hájící zestárlou generaci. Mladá generace odpovídá svým vůdcem Svetozarem Markovičem obžalobou svých předchůdců. »Jak nás vychovali« a »Naše zklamání« jsou žalobami a manifesty nového »reálního« i radikálního pokolení. I toto v jádře sociálně-romantické pokolení pociťuje, že přichází jako nový duševní dorost, a Svetozar Markovič píše na jednom místě: »Náležím k pokolení, které teprve nyní vystupuje na podium veřejného života....« Radikální pokolení musilo prodělat veliký

zápas, než se mu podařilo získat veřejné mínění, než se mu podařilo přijít k vládě. Ideologie této generace, opravovaná a obnovovaná, trvala až do doby těsně před válkou, a její někteří representanti jsou ve vládě i dnes. Novému pokolení, které se ohlašuje asi kolem r. 1900, nepodařilo se úplně odstraniti předchůdců. Toto staré pokolení vedlo všechny války a je dnes v čele státu (radikálové), a proti jeho nezpůsobnosti a přežilosti povstala novější, současná generace.

*

Historická hladina současnosti je neklidná a rozbouřená. Zdá se, jako by chtěla vystoupit ze svých břehů. V podvědomých hlubinách historického bytí usiluje rythmus výměny pokolení o vytvoření nového proudu, neboť se blíží osudná chvíle, kdy se na jevišti objeví čtvrtá generace, zrozená ve svobodě. My jsme dnes na osudném historickém rozcestí, a nová generace začíná novou historickou epochu. Než se vymění tři generace — což trvá celé století — obnovují se osudové vztahy národa. Tak i nyní po všech utrpeních i bloudění, očištěná bolestí, připravuje se naše rasa poprve určovat směrnice svého vývoje. V současné historické perspektivě jeví se minulé století periodou nekritického a nevědeckého experimentování, periodou přejatých cizích kulturních elementů. V naší srbské historii je to pouze přípravné období, neboť ostatní jihoslovanské části jsou teprve nyní osvobozeny od všech vnějších, mechanických vlivů. Tak stojíme nyní poprvé na prahu nové, jihoslovanské historie organického a samoúčelného tvoření. Nové pokolení jakoby slyšelo chvění nového světa, který nosí ve svém nitru. Cítí a stále výrazněji vyjadřuje své nejasné touhy a vycituje obrysy nové historie. Proto je nové pokolení tak neklidné, proto bloudí a hřeší, aby svedlo samo sebe.

Válka svou hlubokou, krvavou linií ještě hlouběji a výrazněji rozdělila dvě období i dvě generace. Zejména válka a národní katastrofa, okupace a vyhnanství, jež zachvátily svým orkánem i nejmladší větvičky národnosti, zanechaly mocné stopy na nedotknutém ještě jejich cítění a na jejich mladé mysli: V blízkém dotyku rasy s bolestí začalo rychleji uzrávati vědomí nové doby. Všechny okolnosti působily osudově na krystalisaci nové mentality. A pokolení, které aktivně vedlo válku, již zformované, prošlo celou bouří a pranic se nezměnilo. Proto dnes nechápe potřeb a tužeb nové generace. Nerozumí novému stavu věcí, a ve své bezmocnosti kazí i duch svého vlastního života. Proto jsou u nás ve smrtelném zápasu dvě pokolení: ono, ve kterém umírá odsouzená minulost, i to, které nosí v sobě celý nový svět. A tato dvě pokolení se nenávidí jako dvě cizí krve, vítězná i zotročená. Ale tato nenávist není pouze vášnivou, bezohlednou a přímo fysiologickou nenávistí mládí vůči stáří, neboť má v sobě cosi nezničitelného a tajemného. Jakoby se objevoval jakýsi těžký hřích. A skutečně: staré pokolení hrozně zhřešilo proti mládí, a po věčném zákonu odplaty nyní pyká za hříchy své. V osudném momentu nacionalní katastrofy lehkomyslně i zločinně obětovalo staré pokolení 18.000 nejmladších. Starci zachraňovali zbaběle své zašlé životy. Toto pokolení, vraždící vlastní děti své, pošlapalo i sám zákon přírody, že se rodiče obětují pro budoucnost svých dětí. I zvěř ctí tento zákon. Ale za to musí zločinné toto pokolení krutě pykat. A nyní je pochopitelnou nenávist mladých, kteří nectí lidského zákona ctění stáří, rodičů. Neboť kádr nového pokolení tvoří bratří, druhové, starší i mladší, ony tisíce rekrutů, vyčerpaných přechodem přes albánské skály.

V krvavých etapách našeho utrpení probudilo se bolestně sebevědomí, bolest i humanita. Neboť pokolení toto uvidělo vnitro života. Za normálních poměrů bývá vše skrýváno před dětmi. Maskováno. Kryto. A tak se zachraňuje nutná solidarita pokolení. Ale tehdy nebylo na to času. Před nevinnými zraky dětí a mladíků odehrávala se orgie lidského masa. Ti hleděli němě bez rozběsněných instinktů anarchičnosti naší rasy. A tyto zmučené, předčasně sestárlé děti daly si tehdy slovo: nebudeme jako naši otcové. (Což ve Spartě neodvykali děti opilství ukazováním opilců?) To byly první příznaky dnešní bouře nového pokolení. — A zatím poválečná situace zesilovala tužby mladé generace. Ta hledí na nezadržitelnou záplavu rozpoutaného egoismu a chtivých ambicí. Vidí národní vůdce obchodovati beztrestně s posvátností národní jednoty, (Pašič, Pribičevič — pozn. překl.), kteří nebojí se ani msty ještě vlhké krve prolité. S bolestí hledí, jak jak je nová generace zvolna kažena a činěna podobnou starým. Všechny společenské hodnoty jsou dány na milost i nemilost několika loupežným koteriím. Veřejná morálka utrpěla několik porážek, pocit společenské solidarity byl úplně zničen. Existence všeho krásného a ušlechtilého byla znemožněna. A bylo nebezpečí, že budou zničeny i podmínky lepší budoucnosti. Nová generace poznala však, že tragika spočívá v tom, že nové hodnoty ztělesňují lidé starých názorů i starých method.

Nové pokolení srazilo se se starou generací pro ohroženou budoucnost a nyní opět pozdvihuje hlas svého pokoušení. Chyba je v tom, že se poprvé příliš záhy, neorganisováno pustilo v zápas a spojilo svůj historický protest s cizí ideologií (komunismem — pozn. překl.). A staré pokolení s výmluvou, že zápasí proti nebezpečné ideologii, proti utopii, násilím způsobuje první ústup nové generace. Mladá generace, zdá se, překonala svoji rasovou anarchičnost a osvobodila se od našeho věčného romantismu sociálního i literárního. I nové pokolení má hřích na své duši. Po osvobození Jihoslovanů dalo průchod své krátkodeché malodušnosti a odvrátilo se lhostejně od nacionálního problému. Mnozí přestali míti vůbec zájem o veřejné záležitosti a před hrubým útokem sobců za bohatstvím, vládou a mocí skryli se ve svých »věžích ze slonové kosti«. Nové pokolení mělo přece překonávati tolik překážek!

Nová generace musí vésti nyní zápas na dvou frontách: proti části vlastního celku i proti násilí staré generace. Musí se oprostiti intelektuálních přívěsků staré generace, která má kult různých nadutých autorit universitních i profesorských. Ale nová generace trpí nejvíce tím, že v upřímném poblouznění hoví a napomáhá ambicím, zájmům a vášním starých macchiavelských politiků. Největší nebezpečí nové generaci vzniká od renegátů a marodérů mládí. Vykořisťují desorganisaci poválečné společnosti, spekulují s mládím a daří se jim protlačiti se všudy svojí drzostí. Zhoubné působení oněch pseudo-mladých pocituje se zejména v literatuře. Pod firmou mládí maskují svou bezmocnost a neschopnost, aby pronikli svými ekscesy své blaseovanosti (futuristé, poetisté). Škoda jimi způsobená je ohromná, neboť se jim ve velmi mnohém podařilo zdiskreditovati mladou generaci. První úlohou nové generace je zápas proti těmto parasitům. Tento důkaz jejího vysokého morálního vědomí bude první podmínkou nástupu výměny generací.

Současnost je tak plna porážek, že povinností nové generace je zahájiti rozhodnou akci záchrany. Nezpůsobilost staré generace k postavení jakéhokoliv problému (a jeho vyřešení) je dostatečně prokázána. Před velikostí nebezpečí, které hrozí i samé budoucnosti, musí nová generace provésti co nejrychlejší mobilisaci a organisaci svých sil. Musí vyhlásiti předchůdce své za neschopné organisovati současnost a žádati po nich súčtování. A potom nastane výměna generací. I tento zápas bude potřebným, aby byly zachráněny zárodky nového života.

Ve jménu nového ducha, nového života je potřebí slyšet co nedříve hlas nového pokolení. Nechť jen rozhodně a oduševněně spojí své čisté a obrozené mládí s nezastavitelným bojem proti vládě špíny a hadovitosti. Ale nechť jen si pospíší. Ne-

boť kalné vlny rychle se zdvihají k jasným horizontům budoucnosti.

Literatura a umění

J. Hutter:

Hudební stavby.

Opera, koncertní síň, konservatoř.

Soudobá hudba dává z převážné většiny přednost formě dynamické před tématickou. Mnohde ze svého vědomí starých zásob tektonických vkládáme do ní architektonické principy, jež v ní ani vysloveny nejsou, a na něž, analogicky jako se sumací tonu, převádíme spleť útržků a detailů. Takováto formová labilnost doprovází charakteristicky zjevy, kdy formuje se nový hudební styl a napájí všechno myšlení hudebníků tou měrou, že i ostatní otázky, ne již čistě hudební, vyslovují a řeší jaksi jen vnějšími dynamickými efekty.

Tak stavba opery. Je jisto, že dnes technicky Národní divadlo není ideálně zařízeno ani ve stavbě samé ani ve vnitřní strojové organisaci. Je proto přirozeno, že při prvém střetnutí provozného aparátu s partiturou ozval se ihned požadavek: nová operní budova. Ale nikde a nikým nebylo konkrétně řečeno, jakou vlastně novou budovu nutno stavěti. Při tom byla za zásadu a priori přijata věta, že bez nové budovy nelze vůbec pracovati. A požadavek má i svou historii. Protože byl tak jednostranně postaven, vedl kromě jiných momentů k zabrání divadla stavovského, způsobil, že při úředně svolaných anketách neodborníkům předáno hlavní slovo, a že po všem tom hluku ztroskotal a rozplynul se v prázdných řečech. Velmi vážně se tam debatovalo a jistý ředitel divadla byl dotázán po dobrém zdání o tom, nemá-li nová budova státi blízko u Vltavy, aby zpěváci bavíce se u zadních dvířek vlivem vody nedostávali chrapot. Snad to měl být argument pro místo v sadech Vrchlického; připustme starosti o to jisté oprávnění, ale v stadiu prvých debat je to jen dokladem dokonalé bezradnosti, co vlastně s novou budovou počíti a jak začíti s vážnou prací.

Bez vší pochyby jest nesporno, že obtížný stav v Národním divadle jest způsobován především skutečností, že v jedné budově jsou zaměstnány soubory dva, úplně samostatné, svých zvláštních cílů a prostředků, takže mezi nimi nutno více méně obratně punktovati kompromisní vegetaci; ovšem ke škodě obou. Je pravda, že dodnes byla tam činohra i opera, a že divadlo vyspělo k výši, pro níž již tehdy se řadilo k nejprvnějším středoevropským scénám. Ale je také pravda, že tehdy oba dramatické druhy nebyly tak specialisovány jako dnes, takže Národní divadlo na venek i uvnitř bylo representováno operou (internacionalita hudby, podružnost tekstová a jazyková a j.), při čemž divadelní stránku, herecký výkon, režii a výpravu, přebíraly si navzájem. Byl to jakýsi všedivadelní styl, při čemž konečně bylo lhostejno, jestliže sólistický part byl zpíván či deklamován. Technicky i ideově jednalo se tedy vlastně o jeden soubor. Dnes však jde o faktické soubory dva, z nichž každý, kromě všeobecně společné základny českého umění vůbec, žije svým vlastním životem uměleckým a technickým. Že vnitřní zařízení strojové nedovede se modifikovati dnes na Pirandella a zítra na Debussy-ho, vyjímaje ovšem části přenosné a výměnné, je ovšem holá skutečnost. Proto prvým krokem nápravy jest osamostatnění činohry a opery ve vlastních budovách, se všemi z toho plynoucími prospěchy a důsledky uměleckými, technickými i správními. Co nyní? Jedná se o stavbu druhé budovy. Má býti činoherní či operní? Nadchází rozhodnutí klidné rozvahy umělecké a exaktní přesvědčivosti čísel. Nejprve třeba konstatovati: budova Národního divadla jest typ budovy operní. Ve své podstatě jest to druh divadla, jež vyvinulo se z baletní scény jako divadlo zpěvoherní, nejen takovými vnějšími znaky, jako je prostor orchestru a pod., ale celou konstrukcí. Stavěti druhou operní budovu značí vtěsnati činohru do budovy operní. Logicky je tedy zřejmo, že za daného stavu, o němž bude zmínka dále, nemá smyslu postavení dvou zpěvoherních scén, nýbrž, že postaví se scéna typu činoherního, a to tak, že její řešení stává se definitivní, s tím omezením, jež platí vůbec o definitivnosti v umění. Hudebníkům přináleží pak výrok, zda-li jejich potřebám samostatné operní Národní divadlo vyhovuje vůbec, či jsou-li tu alespoň možnosti, aby na určitou dobu s vhodnou úpravou vyhovovalo. Ale to jest právě požadavek, který musí být přesně umělecky formulován, tak aby stavitelští odborníci mohli na to technicky odpověděti.

Odbočíme ke druhé skupině důvodů, vyplývajících z reálného stavu. Budou-li techničtí znalci věděti, jaké má být ono eventuelní druhé operní divadlo a divadlo činoherní, mohou vypracovati své návrhy. Ale i tak je jisto, zvláště po vývodech arch. Machoně, že divadlo operní vyžádá nepoměrně více nákladu, prostoru, průprav a času, než divadlo činoherní. Lze-li za určitý obnos, který je za daných okolností finančních, regulačních a časových likvidací, vystavěti zplna vyhovující budovu činoherní, ale jen méně kvalitativní budovu operní, pak není a nemůže býti sporu o tom, co činiti. Zavazuje k tomu mravní příkaz k veřejným prostředkům i péče o umělecký rozvoj. Pro dramatické umění vykoná se zajisté více, je-li bezpečně postaráno alespoň o jednu jeho složku, než jsou-li obě utisknuty. A je charakteristické, že z hudebních kruhů vychází vždy jen kategorický imperativ, nikoli reálný návrh, jak opatřiti zvýšený operní náklad. Neboť znovu: Hudebníci chtějí budovu, ale nevědí, co chtějí. Právě tak jako s konservatoří.

Přední hudebnický argument hlaholí o důstojnosti budov — zastáváme zásadu účelnosti — a o slávě české hudby. Zapomínají, že chlubí se cizím peřím, odvolávajíce se na minulost, již nevytvořili, a znemožňují ohledy na minulost samu přítomnost, jež má být přec ústředím všeho jejich snažení. Česká hudba spočívá na Smetanovi. Tomu dílu budova divadla Národního slouží zplna, takže požadavek nové operní budovy ve jméně jeho postrádá jakékoli opodstatnění. Naproti tomu provoz konservatoře jde celou svou povahou proti Smetanovu dílu, takže zde zase požadavek nové hudby dle daného stavu postrádá všeho opodstatnění se stanoviska přítomnosti. Pravým smetanovským posláním jest však vůle pokroku a rozvoje. Stanoví-li se nezbytnost vědění, pro jakou budovu či konservatoř má být budova postavena, je to prostě postulát i konkrétního myšlení i umělecký, vyvozený právě ze vzoru české hudby, z díla Smetanova. Konkrétnost Smetanova díla je evidentní i v otázce divadelní budovy. V jedné ze svých nesčetných přednášek Smetanovských (kdyby byly vydány tiskem, bylo by zamezeno mnohému, co způsobuje prostá neznalost) dokázal Zd. Nejedlý, jak

podstatně je vázána Smetanova zpěvohra na tehdejší prostředky; mimo jiné uváděl strukturu vstupů a odchodů postav i sborů Smetanových, pro něž mistr počítal jen málo taktů hudby, takže dnes na Národním divadle při přesném provádění způsobuje to i režijní obtíže. Zde tedy autor vzal v úvahu tehdejší možnosti provozovací, ale je také zřejmo, že zkušeností z divadla Prozatímního bylo využito při stavbě Národního. A těchto zkušeností mohlo být využito, neboť bylo d í l o, jímž bylo měřeno. Dnes však moderní zpěvohra se teprve tvoří, neznáme ještě toho díla, jež by vytvořilo na nejbližší stabilní budoucnost typ české zpěvohry. Nevím, jakým dílem měřit zkušeností nabytých v divadle Národním. Je to totéž, co po stránce ideové. Proč bylo Národní divadlo stavěno, věděli dobře; ale j a k á i d e a v e d e d n e s k potřebě nové budovy? Není jasno, krom toho, že i nejnovější zpěvoherní produkce není ničím jiným, leč v podstatě typem Smetanovým. Mají-li se pak věci takto, pak není zajisté důvodů, proč zříkati se pro nejasné a nezřetelné řeči krásné budovy, jejíž účelnost může být znamenitě zvýšena, zvláště tím, budou-li úpravy řešeny jen dle potřeb zpěvohry, na místě dosavádní kompromisní obojživelnosti. Nota bene budovy, jež hospodářsky je dobře kalkulována. O tom, že s budovou starou zůstane vždy spojena i obchodní výhoda proslaveného divadla, že lze projednati při osamostatnění i otázky provozní a personální k prospěchu uměleckému, zatím možno pomlčeti.

Obdobně s konservatoří. Můžeme se zde odvolati na svůj starší analytický článek (roč. I. čís. 29) a pracovati s jeho resultáty. Proslavenost konservatoře datuje se z dob jejího k o n s e r v a t i v n í h o rozkvětu a nyní lpí na ní jako pověst na člověku, byť se zatím desetkráte změnil. Konservatoř nikdy nestála v čele pokroku uměleckého, a i to, co dnes se zdá býti pokrokové, jest zdánlivé, neboť jest nejvýše modifikací starého systému. V kruzích hudebníků a na kompetentních místech jest nesporno, že umělecká reorganisace konservatoře značí pro budoucnost conditio sine qua non. Eminentní důsažnosti pro stavbu budovy. Opět vedle ideového požadavku, že musí být znám umělecký plán konservatoře, dříve než bude organisací a budovou stabilisován, přistupuje tu technický požadavek téže základny. Arch. L. Machoň vyložil nejprincipielnější otázky v »Tribuně« (25. XII.), ukázal na nezbytnost přesné detailní znalosti provozu, dříve než možno přikročiti ke konkrétní diskusi o stavbě. Zatím konservatoř využívá svého nynějšího umístění v souvislosti s hudební organisací, všemi prostředky brání se rozpravě i opravě a usnáší se zcela platonicky o potřebě nové budovy, prosazujíc svoji chuť všelijakými zbraněmi. Ale do té doby, než budou otázky umělecké organisace přesně formulovány, nemůže být vůbec řečí o stavbě budovy. Neboť dnes, byť i skutečná potřeba byla sebe naléhavější, nelze hospodářsky realisovati milionové investice jinak, leč ú č e l n ě. Zdráhání konservatoře projednati tyto otázky může míti nechtě positivní výsledek: prodlouží řešení časově na tolik, že bude aktuelní jednati o znovupřevzetí Rudolfina, se všemi přilehlými komplexy, kteréž možnosti i tak nelze lehkovážně přezírati.

Jediný projekt účelnosti vyhovuje i svou stručností i přesvědčivostí. Česká Filharmonie potřebuje nového koncertního sálu ve vlastní režii (aby náklad se snížil), který by vyhovoval akusticky a kryl etat koncertu. K tomu účeli vypracovala kancelář České Filharmonie statistické i bilanční přehledy, dala je a své knihy interesentům a veřejnosti k disposici, dokazujíc číselně, že umístněním v Smetanově síni není její minimální rozpočet kryt a umělecká intensita jest podvázána. Nežádá ročních subvencí, nýbrž s k u t e č n o u i n v e s t i c i do budovy, přejímajíc sama zodpovědnost a starost aktivity svou vlastní uměleckou prací a výkonností. Rektor konservatoře Jos. Suk poprvé veřejně nadhodil možnost vybudování tohoto sálu v komplexu budovy konservatoře. To jest návrh všeho uvážení hodný a jistě i plodný. Jen tolik třeba k němu připojiti. Přičlenění sálu ke komplexu budov konservatoře jest věcí a r c h i t e k t ů a s t a v i t e l ů, a nebylo by osudnější chyby, než kdyby stavitelské možnosti bylo použito ke komplikaci otázky hudební, totiž reorganisace konservatoře v souvislosti se stavbou její budovy.

Jde tedy o tři velké hudebně stavitelské projekty: Úprava Národ. divadla, konservatoř, sál. Jsou těsně spiaty stránkami ideovou, programovou a technickou, hospodářskou. Obě dvě jsou stejně závažny. Jen rozsahem se liší. Jestliže techničtí odborníci vyjadřují se v takových případech velmi zřetelně a přesvědčivě číslicemi, vědí-li předem, co se od nich chce, hudebníci, zdá se, toho nevědí. A odtud ona neujasněnost, krátkozrakost a roztříštěnost, jež v nejlepším případě povede k tomu, že jim bude fakt oktrojován, v nejpravděpodobnějším případě pak, že se svými požadavky vyjdou na prázdno. Což by nebylo ani poprvé.

Antonín Veselý:

Hovory s herci.

(13. A n n a S e d l á č k o v á.)

— Viděla jsem hrát otce a divadlo přešlo tedy jaksi dědičně na mne. Až kam sahá moje paměť, vím, že jsem vždy žila myšlence věnovati se divadlu jako tatínek a když se jednalo o mé vystoupení, byla mi ta myšlenka již tak vžita, že na tatínkův odpor bylo pozdě. Slýchala jsem v té době mnoho o Sáře Bernhardtové. Byla v mé mysli obklopena jakýmsi tajemným nimbem a stala se mi ideálem, ke kterému toužila jsem se propracovati. Když jsem ji spatřila po letech, působila na mne mocným dojmem. Pochopila jsem, že pravé umění je to, které jde od srdce k srdci, a že ten, kdo je v srdci nemá, nemůže se mu při nejlepší vůli naučiti.

— J a k p ů s o b i l a n a v á s, m i l o s t i v á p a n í, č e t b a? D o v o l á v a l a j s t e s e, p o k u d s e p a m a t u j i, n e j e d n o u f r a n c o u z s k ý c h a u t o r ů, n a p ř. F l a u b e r t a, M a u p a s s a n t a a Z o l y, k d y ž j s t e v e ř e j n ě r e a g o v a l a n a v ý t k y k r i t i k y, o d ů v o d ň u j í c p o j e t í s v ý c h v ý k o n ů.

— Dovedla jsem se vždy tak vžít v radost i utrpení hrdinů a hrdinek románů, že konec knihy znamenal pro mne smrt nebo aspoň náhlé zmizení bytostí mi nejdražších a nejbližších. Není divu, že později lákaly mne zejména knihy francouzské, které podávaly nejzáhadnější odstíny citu a boje lidských srdcí. Láska k francouzské literatuře vyvinula se u mně jaksi samočinně z učení se jazyku, k němuž mne měl otec, domnívaje se, že kdyby náhle zemřel, mohla bych se uživiti vyučováním francouzštině.

— Z m í n i l a j s t e s e o S á ř e B e r n h a r d t o v é. V p o s m r t n é m v y d á n í j e j í c h p a-

mětí čte se její zásadní pojetí divadla. Skutečné umění spočívá prý v tom, když diváku se podá v nejvyšší míře realita člověka a děje. Dokládá tuto zásadu svou praxí, vypravujíc o stupni intensity, kterého dosáhla v některých výkonech. Dotkl jsem se této zpovědi francouzské tragédky již při několika hovorech s našimi herci a obyčejně bylo tu vysloveno podezření z afektovanosti. A přece naše Danzerová zaznamenala ve svých vzpomínkách úžasné věci podobného smyslu o Modrzejewské — jak hrála »Dámu s kaméliemi«, lady Macbethovou a Blaženu při svých pohostinských hrách v Národním divadle, jak i na zkouškách překvapovala partnery: bledla, omdlévala, stárla a zase mládla k nepoznání, když se do role vžila. Jaké zkušenosti v tomto ohledu můžete mi sděliti ze studia rolí?

— Mohu vám především opakovati to, co jsem řekla již o své četbě. Také při studiu vžívám se vždy v roli tak, že bytost, kterou představuje, stává se mi nejbližší a nejdražší. Přestávám jaksi sama existovati a jednati a ovládne mne cele postava, kterou chci vytvořit. Přijímám její cítění a charakter a nemohu pak ani jinak jednat než jak role předpisuje. Že předchází bezpečné memorování role je samozřejmé, neboť hra nesmí být rušena námahou paměti. Cvičím text denně jako hudebník cvičí škály. Každé slovo musí být promyšleno a správně vokalisováno. Často se mi stává, že určitý moment pochopím až při několikáté reprise s jiné stránky, že se mi jinak osvětlí a že jej jinak reprodukuji. Nikdy neznamená u mne premiera konec studia. Ale abych se vrátila k předmětu Vaší otázky: Nemohu vám říci více než, že způsob mého studia a hraní ničí nervy a zdraví. Když má výkon chytit za srdce, pak jde to opravdu do tuha — našinec se nesmí ohlížeti na to, je-li pleněn a rván i fysicky. Míti třebas šest záchvatů za večer při roli, které se takto dám na pospas, je dosti běžné risiko mého povolání. Tak těžce odstonala jsem na př. premiéru »Dámy s kaméliemi«, »Toho, jejž políčkují« a »Orlíka«. Ale nejen premiéry, i všechny reprisy zanechaly ve mně vždy stopy velkého duševního otřesu.

— Řídíte se tedy v praxi zásadou vystupňované reality, kterou hlásala Sára Bernhardtová?

— Míníte-li realitu přirozenou, hlásím se ráda k této zásadě. Jako každý z nás herců, kteří jsme tak výjimečně sensitivní, podléhám kráse umění, ať je to v literatuře, v hudbě či ve výtvarnictví. Uznávám však za pramen a předobraz všeho umění přírodu, která také dala mi vždy nejvíce podnětů k mé práci. Jako městské dítě milovala jsem ji vždy tím více, protože mi nebylo dopřáno v ní vyrůsti. V přírodě se mi vždy nejlépe studovalo — šlo to jako trychtýřem přímo do hlavy — a ve volné přírodě, nikoliv v zahradách vyrostlé květiny byly mi nejmilejší.

— Jaké zkušenosti máte s režií?

— Soudím, že záleží nejvíce na herci samém, pokud dá na sebe působiti režii. Pracovala jsem s mnohými režiséry, i s oběma našimi dnešními představiteli protichůdných směrů, a neměla jsem při studiu celkem se žádným z nich nedorozumění. Co mému pojetí role odpovídalo, ochotně jsem vždy akceptovala, nikdy jsem si však nedala vnutit, co se mi příčilo. Za potyček s drem Hilarem, kdy jsem vytrvale hájila své »nemoderní« stanovisko, byl to vždy on, který mi nepřestával dokazovati, že ani nevím, jak jsem moderní. Hilarovi se křivdí, vyčítá-li se mu bezcitnost. Je ovšem jiný jako režisér, kdy nezná ohledů, a jiný jako člověk, kdy ukazuje, kolik srdce a citu skrývá se pod korou jeho režisérské důstojnosti. Ale v divadle musí býti disciplina, herci musí býti ovládáni, nemá-li nastati zmatek v této společnosti vznětlivých lidí. Lehčí je ovšem práce režisérova s dobrými herci.

— Účastnila jste se též naší produkce filmové. Jaké poznání jste si z ní odnesla pro své vlastní povolání?

— Sleduji film již hezkou řadu let. Z umělců, kteří se jím proslavili, mám ráda ty, jichž výkony vyzařují dobré srdce, ať je to Pickfordová, Fairbanks nebo Chaplin. Také sama jsem hrála ve filmu. Odpovídá nejspíše pantomimě. Ale pantomima byla mi přec bližší než film. Protože ve filmu není bezprostředního styku s obecenstvem, na jehož cit apelujeme, protože zde stojíme před aparátem, který bere nám více ilusí než plátno kulis.

— Vystoupila jste nejednou proti kritice. Vzpomínám zejména na vaši »Salome před soudem«, kde jste porovnala protichůdné posudky o svém výkonu. Co soudíte o úloze kritiky?

— Všichni jsme lidmi chybujícími a proto je kritiky opravdu třeba. Pochvalný posudek každého herce po usilovné práci potěší. Ale i věcná, spravedlivá, odůvodněná výtka dovede spíše povzbudit než zarmoutit. Škoda, že více než v takových výtkách libují si mnozí referenti v ledabylém odsouzení bez jakéhokoliv odůvodnění, odbudou lhostejnými slovy výkon, který stál herce mnoho práce i zdraví. Taková kritika spíše škodí než prospívá.

— Jaké zkušenosti jste si odnesla ze svých pohostinských her na venkově? O hercích malých divadel vyslovují se odborníci, že nemohou nikdy stačiti tempu herce z Národního divadla, protože si příliš navykli mluviti po napovědovi. Jak posuzujete celkovou dnešní úroveň našich divadel v tomto směru?

— Vystupovala jsem v mnohých městech v Čechách i na Moravě a setkala jsem se i mezi ochotníky s herci dobrými a s celými soubory dobře sehranými. Ne každý snaživý umělec dostal se na některou z předních našich scen. Hrála jsem na malých divadlech, kde se nemluvilo po napovědovi a slyšela jsem vynikající suflérské výkony i na divadlech velkých.

— Měl bych k vám, milostivá paní, ještě důležitou otázku. Mluvívá se o vašem obecenstvu, t. j. o spolehlivém kádru obecenstva, který stál za vámi, i když jste přecházela od jedné z našich předních scen k druhé. Co soudíte o tomto zjevu, který může poskytnouti nejvíce zadostiučinění umělci v zápase o místo uplatnění?

— Jak se utvořilo »mé« obecenstvo, nevím. Má zásada: Ne hrát, ale žít! naklonila mně snad tu část obe-

censtva, která přichází do divadla s otevřeným srdcem, která není blaseovaností a cynismem obrněna proti citu. Je-li tohoto obecenstva mnoho, pak máme mnoho lidí, kteří rozumí mluvě srdcí. Nynější směry chtějí obecenstvo převychovat, ale ve skutečnosti kopají hlubokou propast mezi obecenstvem a uměním. Dejme tomu tedy, že obecenstvo je na mé straně. Co zmůže však tento fakt proti výmluvnějšímu faktu: že dvacetileté mé působení u dvou předních ústavů zanechalo jen mizivé stopy v naší dramatické produkci, že musila jsem se spokojovati jen s prostředím dramatické produkce cizí, že se můj herecký typ, který přece není ničím cizokrajným, nemohl u nás aklimatisovati ani na tolik, aby na konec nebyl odkázán — na cizí jeviště?

— Slyšel jsem o jakési nabídce vídeňského Burgtheatru?

— Správně. Protože zavírají se přede mnou pražská divadla, nezbývá mi než jíti tam, kde nalezla jsem dveře dokořán otevřeny. Neříkám, že k tomu dojde v roce 1925, stane se tak možná až v roce příštím. Jsem dobrou Češkou a byla-li jsem k tomuto kroku přinucena, nemůže mne nikdo vinit z nevlastenectví.

Poznámky

Jaroslav Stránský:

Mámivá zrcadla.

Kdykoli mne někdo chválí, bývám prudce nakloněn k víře, že má pravdu, a kdykoli mne někdo haní, jsem rád přesvědčen, že se naprosto mýlí. Podobám se v tom jistě většině lidí jako jinými znaky. Bůh patrně věděl, proč nás učinil takovými. Přes to však jsem ještě nikdy nerozbil zrcadlo, protože mi ukazovalo křivou tvář, postačila mi vždy k útěše víra, že křivě ukazuje. Nemusí vás mást, že máte u různých lidí a stran různý kurs, víte-li jen dobře, jak s kým a na čem jste. Sám jsem v tom směru orientován dosti přesně, až na svůj poměr k sociálním demokratům. Tam se mi totiž nastavují mámivá zrcadla plná kouzel, že se hlava točí. Domnívám se, že smím upozorniti na tuto zrcadelnou kuriositu veřejnost bez neskromnosti, neboť co tu jest hodno pozoru, není opravdu zrcadlící se předmět. Přes to si hledám nějaký certifikát a nalézám jeden ve staré korespondenci. Když jsem se vzdal poslaneckého mandátu, byl jsem poctěn přípisem, který sice obsahuje projev předsedy sněmovny a ne sociálního demokrata Tomáška, ale jeho srdečný tón opravdu vylučuje, že by mnou pisatel v jakékoliv své funkci opovrhoval, a jsem šťasten, že svoje slova, jež jsem přijal jako vyznamenání, jinde nedesavouoval:

> »S upřímným politováním vzal jsem na vědomí Vaši resignaci na poslanecký mandát. Měl jsem nejednu příležitost poznati a doceniti mimořádný význam Vaší práce, jak v Revolučním Národním shromáždění, tak teď v poslanecké sněmovně. Ještě bezprostředně před Vaší resignací těšil jsem se na Vaše odborné dobrozdání jako člena výboru ústavního v důležitých otázkách významu parlamentních resolucí. Mohu Vás ujistiti, že pro Vaše vynikající schopnosti i výkony vážil jsem si Vás nejen já, nýbrž že těšil jste se úctě všeobecné. Proto bude odchod Váš ve sněmovně pociťován jako ztráta bolestná. Těším se však pevnou nadějí, že neodcházíte z politického života na trvalo, i tisknu Vám srdečně ruku — ne na rozloučenou, nýbrž na brzkou shledanou.«

To tedy je zrcadlo lichotivé, ale ne mámivé, vidím se v něm hezčí, ale vidím se v něm jen jednou. Teď však poslyšte, co se mi nestalo s mým přítelem Bechyní: Uvalil jsem na sebe jeho nemilost svými články o deflaci, z níž on jest spolu odpověden, o policejním režimu, který on vydatně pomáhal instalovat, a naposled o restrinkci úředníků prováděné bez vyšetření jejích potřebných mezí, v níž se mu také zalíbilo. I napsal o mně do Práva Lidu vtipnou satiru, v níž mne vylíčil jako malého trotla. K tomu konci zkresleně, ale plasticky reprodukuje prastarou aféru, jak jsem kdysi proti boykotu a nátlaku na administraci Lid. Novin hájil a uhájil nezávislost redakce, vysmívá se článku, jímž jsem jindy v Lid. Novinách útočil proti klerikálům pro zmaření prací moravského sněmu uzavřením jeho zasedání, tupí mne, že jsem r. 1919 byl v klubu pro demisi nár. dem. ministrů, když on slovem i pérem dokazoval, že je v zájmu republiky, aby nár. demokraté šli z vlády, a vyčítá mi i můj odchod ze sněmovny. Nemohu bohužel tuto zábavnou stať otisknouti celou, stůj zde tedy na levé straně aspoň její závěr, na pravé straně pak několik ukázek ze článku, kterým Bechyně provázel můj odchod ze sněmovny, v době, kdy znal už dobře všechno, čím mne teď bije.

R. Bechyně v Právu lidu 20. pros. 1924:

... To jsou tři historky z veřejného působení mladého vůdce nár. demokratické Moravy. Mohli bychom napsati ještě čtvrtou, pátou a šestou. Mohla by to býti historka o jeho odchodu ze sněmovny, o zasáhnutí do změny tiskového práva, o volbách v Brně a nyní o jeho stanovisku k stát.-zaměstnaneckým předlohám, a vždy by to byl doklad o tom, kterak knižní lidé rozumějí potřebám doby. Cesty, po kterých jde část městské inteligence s drem Jaroslavem Stránským v čele, jsou cesty bludné. Stát je vydrží. Obáváme se, že je nevydrží strana městské inteligence, a že je nevydrží především na Moravě.

R. Bechyně v Právu lidu 21. března 1921:

Moravan, který neaportuje ... Dr. Jaroslav Stránský z Brna není již poslancem. Vrátil mandát do rukou svých voličů. Odchází z parlamentní arény, zůstává však v aréně politické. Chce mluviti s moravským lidem, a jak tohoto mladého muže známe, bude s ním mluvit. A protože se mnohým zdá, že poslanec není již rovnocenným vojákem v řadách demokracie, a protože až příliš mnozí přikládají slovům poslanců menší váhu a postranní úmysly, strhl si dr. Stránský gestem skoro krásným zlaté poslanecké hvězdičky se svého občanského límce a nastoupil do bitevní fronty jako prostý. Tento živý smysl pro osobní a veřejnou počestnost zasloužil by zvláštního ocenění. — — —

Tento mladý muž má lásku, je to republika. — — Stránský se zhrozil, když poznal, že národní demokracie má sloužiti velikému kapitálu proti republice. — —

Dr. Stránský jde do arény jako zápasník. Chvíli se zdálo, že měšťanským politikem opravdu republikánským a nekapitalistickým bude Antonín Švehla. Člověk se nerad loučí s illusemi, ale všechno zdá se nasvědčovati, že v tomto smyslu byl Antonín Švehla illusí. — — — —

Nikoli, illusí jsem byl já. Antonín Švehla sice utvořil koalici k politickému zajištění téhož velkokapitalistického finančního plánu, který způsobil Engliš̊uv ministerský a můj poslanecký pád, Bechyní tehdy tolik želený, ale Bechyně byl při tom, a já od té doby si nejsem jist, jestli by i ze mne ministerský portefeuille neudělal opici. A nyní dále: quod licet Iovi, licet etiam bovi. Kterýmž nezdvořilým rčením nemyslím intelektuelní méněcennost, nýbrž politickou podřadnost velmi váženého sociálně-demokratického poslance Ulricha, který vraj v Robotnických Novinách o mně píše tak i tak, taktak, všelijak:

Robotnické Noviny, 20. decembra 1924:

...Ovšem to sú Lidové Noviny. Orgán familie Stránských, založený z dôvodov výdelečných. Vtipno písané, vypočítané na všetky instinkty plytkých čítateloch a robené tak, že vedla vážnej úvahy seriózneho vedeckého pracovníka riadia sa články praobyčejných novinárskych šmokov dráždiacich najhrubšie instinkty — —. Boulevardový časopis, — ktorého jedinou pohnútkou činenia je: zarábať a zarábať za každú cenu. Bezpáterná politická i žurnalistická prostitucia. A Lidové Noviny majú ešte jednu akvizíciu. Tou je majitel a držitel firmy Jaro Stránský. Zdárný synčok povedeného otca. — — Je to politický ekvilibrista velkého slohu — —. Uňho je každý postoj vopred presne vypočítaný, a každé gesto presne uvážené. Jemu ide o efekt. Na tento efekt vypočítaná bola jeho rezignácia na mandát. Ten hrál hlavnú rolu pri jeho procese s Bank. úradom. Ten bol pohnútkou činenia pri jeho obhajobe v táborskom procese. — — A t. d. —ri—

Robotnické Noviny, 25. mája 1924:

Stránský—Beneš.

Hledá-li národ alebo istá část národa politických vodcov, siaha prirodzene k autoritám. A jestliže hladá autority, je už tak samozrejmým zvykom našej buržoazie, že obracia svoje zraky na adresy zvučné, akými sú v tomto čase dr. Stránský v Brne a dr. Beneš. Stránský je mladý peňažný politik, bystrého postrehu, velkej inteligencie a svetového rozhladu. Rodený homo politikus. Má dobrú školu politickú, ktorú získal od svojho otca, význačnej politickej individualica pokrokovej Moravy. — — — Má snáď i mnohé vady svojej rasy, ale nesporne mnoho jej predností. Mladý dr. Stránský potrebuje svoju vlastnú stranu. — Jestliže dovedol Adolf Stránský — — —, dovedie to i Jaroslav Stránský. Tým viac a tým skôr, ponevač má k dispozicii velmi rozšírený a velmi dokonale riadený denník Lid. Noviny. — — Proti malomeštiackemu provincializmu a nacionalizmu dra. Kramára, — — stavia se teraz dr. Stránský, ktorý je nielen mladší a preto i pružnější, ale ktorý nie je dosial nijako politicky zatažený. — Kto pozoroval zápas týchto dvoch individualit, ktorý už dlhší čas hoci potichu, ale húževnatia sa vede, ten si mohol vypočítať, že jeden z týchto súperoch bude handicapovaný. Že handicap ten stihnul Kramára, je samozřejmé.

—ri—

Nikoli, stihnul mne, — byla to illuse. Jsem zmaten, rdím se a blednu, hruď se mi dme pýchou, klopím studem zrak, nevím, čí jsem, hlava mi jde kolem, a

jak řek bych s pokosenou radostí
a v jednom oku blaho, v druhém žal,
tak jako s veselostí při pohřbu
a steskem při svatbě a na jedno
svou rozkoš vážíce i zármutek

odkládám mámivá zrcadla i pero.

Dopisy

Proč nejsem komunistou?

P. T. redakci »Přítomnosti«.

O všem bylo již řečeno poslední slovo, jasné a definitivní. Bylo již řečeno, když první člověk ucítil nutnost hledati smysl života, když první člověk skončil sebevraždou, a bylo zde již, když život počal. A vyvolení je znali a vládli, protože je znali pouze oni a znali je dokonale, protože je poznali skrze vlastní bolest a skrze lepší kvalitu své osobnosti. Zatím co národové žili opřeni o pevné hodnoty, tito mlčíce vládli. Byli podobni bohům, majíce jejich moc zde na zemi. Každá věc má své vlastní slovo. A přece jsou věci i lidé, kteří ho nemají nebo ho ztratili. Je jich tak mnoho a jsou si tak podobni. Teprve ve svém souhrnu je naleznou.

Lidstvo pouze stárne a stává se moudrým. Ale se shora a se shora také odumírá. To znamená, že ani již tolik nenávidí, ani již tolik nemiluje, a věci svaté skryly se nejhlouběji. Pro pokrok to není viděti, neboť pokrok jest udržování rovnováhy, jest užití zkušeností, které nás slábnoucí chrání. Ale i tak přichází smrt dříve nebo později. Je stále větší počet těch, kteří nosí v srdci pocit, že všechno pomine a že není nekonečnosti věcí. Každý krok ku předu je zaplacen kusem života, který se vrací k Bohu. Lidstvo se stane dokonalé v smrti. A není nikde pomoci, nikde nic co by zadrželo stupňované tempo žití, co by zadrželo pokrok. Jenom zázrak, jenom náboženství. Je nutno více se přiblížiti Bohu, abychom neviděli, kde má konec.

Každá hodnota je produktem stabilisace. Zastavením pokroku dostaneme novou kulturu, nové tradice, obrozené lidstvo schopné stvořiti tragedii. Jenom dětství duše je schopné naplniti dokonale život, je schopné tedy i k tragedii, která je jeho koncem. Neboť není štěstí, je pouze naděje v ještě větší štěstí.

Zrození tragedie z ducha doby je podmíněno existencí hodnot, jichž dosažení nebo ztráta bude měřítkem absolutním a bude odpovídati absolutnímu charakteru. Neboť tragedie je zlomení člověka vírou a pro víru. Je důkazem, že je všechno v pořádku. Že bylo všechno v pořádku.

Lidé již nikdy nebudou chtít vrátit se tam, kde byli. Každý se domnívá, že může spasit jenom sám sebe. Ale nelze spasit sám sebe. Pouze silní a velicí to dovedou. Neboť pak zbude člověku jenom touha vládnouti, býti ctěn a milován. Nemůže-li to uskutečniti, zůstane úplně stejným jestli zemře nebo klesne nebo spasí sám sebe. Pak již nemůže ani ctíti, ani milovati, ani se pokořiti. Zbývá mu pouze nenávist. Proto je třeba Boha. Strašně je zapotřebí Boha. Nelze ho ničím nahraditi. Všechno je mrtvo ve své absolutnosti: Společenské vrstvy, láska, rodina, čest, vlast.

Všechny námitky, všechna tvrzení, jež se vyskytla v kapitolách »Proč nejsem komunistou«, jsou výrazem osobnosti autorů a těch, které representují, t. j. kdyby jich bylo mnoho a mnoho milionů, byl by s komunismem pro tu dobu konec bez udání důvodů. Ale nedokazují, že komunismus vznikl z ničeho a v nic se obrátí, nedokazují, že komunismus je nesmysl ani neobjevují nic, čím by ho nahradili, dokazují pouze, že se bez něho dovedou obejíti. Protože dovedli najíti smysl života sami v sobě nebo v čemkoliv jiném. A jen pro tu chvíli. Ale komunismus je náboženstvím milionů — a v těchto věcech není dobra a zla, je pouze: jsem komunista nebo nejsem komunista. A vyhrává ten, kdo silněji věří, že má pravdu. Neboť život zabíjí každou víru a slabší dříve. Proto moudří mají tak málo sebevědomí a pýchy, proto se nikdy nestanou dobyvateli ani tvůrci, proto je pokora tak příznačná Budhovi i Ježíši Kristu. A komunismus je tak mladý a nenávisti je tolik. Ale jenom z nenávisti se rodí láska. My pak neumíme ani milovat ani nenáviděť. Jsme malý národ, jsme slabý národ, jsme hloupý národ. Proto musím nenáviděti sebedůvěru p. Josefa Kopty, vidím-li její ledví a její úspěch, proto musím milovati knihy p. Karla Čapka a vážiti si mužnosti v projevu p. Frant. Langra, který byl ze všech nejkrásnější.

J. K.

K celému nákladu dnešního čísla je přiložen tiskopis s údaji o druhém ročníku. Neodkládejte, čtěte, dejte čísti!